

דבר העורכות

"העיר היקרה בתבל!" הכריז האקונומיסט לפני חודשים ספורים כשמיקם את תל-אביב במקום הגבוה ביותר בדירוג הערים היקרות בעולם, ומייד הטיל את כותבי ישראל לבולמוס של כתיבה ברשתות החברתיות ומחוצה להן; על מצוקות דיוור, על שיפוצים מעיקים, על פרנסה ואהבה בעיר העברית הראשונה.

זו לא הפעם הראשונה, כמובן, שתל-אביב משמשת נושא ספרותי חם. הדרמה התל-אביבית הבלתי פוסקת של ההרס והבנייה מחדש העסיקה את מיטב משוררי ישראל מאלתרמן ואבות ישורון ועד יונה וולך ואפילו הפכה למטאפורה על אודות הכתיבה עצמה באמירה המפורסמת של יעקב שבתאי - "לכתוב זה כמו לטאטא את אלנבי... במברשת שיניים". נדמה שהעידן הנוכחי, שבו תנופת הבנייה והתמ"א מזמינה פנימה את המבוססים והאמידים אך דוחקת החוצה את המבוססים פחות ובהם יוצרים לא מעטים - הופך את המשמיה לטאטא את אלנבי (וגם צפונה ודרומה ממנו) במברשת שיניים למורכבת אך מעוררת השראה לא פחות.

במרכז הגיליון עומדת מחווה לתל-אביב היפה-מכוערת: סופרים ומשוררים ותיקים וחדשים, בהם אגור שיף, ננו שבתאי, ארי ליברמן, דנה שופי, שחר מריו-מרדכי (שהשיר-בפרוזה שלו על תל-אביב מופיע על הכריכה האחורית) וטל ניצן כותבים על העיר דרך חוויות של הגירה, עוני, מעמד, וחיפוש אחר אהבה ומין. לצידם מופיע פרויקט שלוש שנה לאחת היצירות התל-אביביות האפוקליפטיות ביותר, "דולי סיטי" מאת אורלי קסטל בלום, הכולל מסה מקיפה מאת אורי ש. כהן ורשימות מאת אילנה ברנשטיין וג'וליה פרמנטו, ואת החלק התל-אביבי חותמת שיחה עם הסופרת זוכת פרס עגנון יעל נאמן שמדברת על יצירתה והקשר שלה לתל-אביב, בספרות ובחיים.

נוסף לכך, מופיעים בגיליון מיטב השירה, הפרוזה והביקורת העברית העכשווית: פואמה חדשה של אנה הרמן, שירים מאת אורין רוזנר, שולמית אפפל, רוני סומק, דורון מנשה, עדן אביטבול ודני דויטש, סיפורונים מאת ריקי דסקל, רשימת ביקורת של אורית נוימאיר פוטשניק על ספרה של לילך נתנאל "עבודות וימים" ומסה מאת סיון בסקין על הזיקות שבין ספרה של אלנה פרנטה "הבת האפלה" לגרסה הקולנועית בבימויה של מגי ג'ילנהול. אנו גם שמחות לפרסם בגיליון זה את הסיפורים הזוכים של תחרות הסיפור הקצר מטעם אגודת הסופרים.

מאחלות לכם קריאה נעימה!
העורכות,
תמר מרין, שרי שביט

תוכן העניינים

	מחווה לתל-אביב
3	ילד כושי ארי ליברמן
5	בכלא ננו שבתאי
8	תקרת גן העדן אגור שיף
10	שירים שחר-מרו מרדכי
13	ימים סגורים טל ניצן
14	דברים שעליך לעשות דנה שופי
18	הזרות העירונית היא מרחק וקרבה שמתאימים לי: שיחה עם יעל נאמן תמר מרין
	30 שנה לדולי סיטי
24	דולי CT, הרופאה לבית ישראל אורי. ש כהן
27	טומוגרפיה של אימה אילנה ברנשטיין
28	אין עיר ג'וליה פרמנטו-ציזולר
	שירה חדשה ופרוזה
29	למות משמלה אנה הרמן
32	פורנוגרפיה אורין רוזנר
34	סיפורונים ריקי דסקל
36	דלתי פתוחה בפניך דני דויטש
37	שירים שולמית אפפל
38	מה שלא אמרתי במפגש שירה עם אסירי עולם בכלא רמלה רוני סומק
39	מקצה אל קצה דורון מנשה
40	שירים עדן אביטבול
42	שירים בן ציון גולדשטיין
	ביקורת
44	זרה לעצמה: קריאה ב"עבודות וימים" ללילך נתנאל אורית נוימאיר פוטשניק
47	בין ספר לסרט: נאפולי האפלה סיון בסקין
50	"לכנס עצמי מקצות חלקי" תמר וולף-מונזון
	הסיפורים הזוכים בתחרות הסיפור הקצר של אגודת הסופרים
55	זוראייב אידי גאון
58	זוכרת את הפעם הראשונה? נעמה שמיר
61	השריונית ענב שור-דיעי
65	רשימת ספרים חדשים שהגיעו למערכת מאזנים, פברואר 2022
68	משתתפי הגיליון

עורכות: תמר מרין, שרי שביט / מועצת מערכת: יור' - ד"ר דורית זילברמן, ד"ר עמרי הרצוג, נועה מנהיים, ערן צלוב, פרופ' ניצה בן דב / יור' אגודת הסופרים העברים: צביקה ניר גיליון מס' 1 / כרך צ"ו (שנה 96), אדר א' תשפ"ב, פברואר 2022
Literary Journal - Published by the Hebrew Writers Association in Israel
P.O.B 7111, Tel Aviv 61070, Israel
יוצא לאור על ידי אגודת הסופרים העברים במדינת ישראל (ע"ר) בסיוע משרד התרבות והספורט
כתובת המערכת: בית הסופר עלי-שם שאול טשרניחובסקי, רחוב קפלן 6, ת"ד 7111, תל-אביב 61070
טל': 03-6953256 / פקס: 03-6916861 / דוא"ל: mozenayim@gmail.com
הגהה וניקוד: יעל ניר / עיצוב, סדר והפקה: סטודיו דור כהן
איור השער: תמר טסלר

ילד כושי ארי ליברמן

דקל אמרה לא אומרים כושי אומרים שחור ואני אמרתי מה זה משנה תני לו לשתות הוא בטח צמא והיא אמרה איכסה לא רוצה הוא יביא לי קורונה עדן נתנה לו מהפפסי שלה אבל הוא לא שתה ואני אמרתי הוא עוד תינוק צריך להביא לו חלב ועדן אמרה מה פתאום תינוק הוא בן שלוש לפחות ואני אמרתי אז למה הוא לא מדבר ודקל אמרה הוא לא יהודי הוא לא מבין אותנו אז שאלתי אותו איך קוראים לך ילד איפה אמא ואבא איפה אתה גר שנחזיר אותך הביתה אבל הוא כמו גולם רק המשיך לחייך כאילו יש לו על מה לחייך אני ודקל יצאנו לחפש כושים לראות אם משהו מכיר את הילד הזה ועדן שמרה עליו אבל לא מצאנו שום כושי רק הודי אחד שלא רצה לדבר אתנו אז אמרתי די אני מתקשרת לאמא שלי אבל לא הייתה תשובה ודקל אמרה לא צריך לערב הורים אנחנו כבר נחזיר אותו לבית שלו כשהוא שמע את זה הוא התחיל לבכות ועדן אמרה שהוא לא רוצה לחזור לשם ואסור להחזיר אותו להורים שלו שנשטפו אותו באמצע הרחוב מגיע להם לשבת בכלא על זה ורק כשנתתי לו חתיכה מהמקופלת שלי הוא נרגע זלל הכול וגם רצה עוד אז נתתי לו מה שנשאר אמרתי טוב אני לוקחת אותך אליי הביתה וזהו אבל דקל אמרה לא פייר שהוא יבוא אלייך הביתה למה לא אליי אז הסכמנו שנחזיר אותו לבית שלו ועוד פעם התנפלנו עליו תגיד כבר איפה אמא ואבא איפה אתה גר איך קוראים לך בכלל למה אתה לא מדבר מה אתה חירש אילם ולרגע חשבנו שהוא באמת חירש אילם כי הוא רק מחייך ומחייך כאילו יש לו על מה לחייך אז אמרתי די אנחנו לוקחים אותך עכשיו לבית שלך ועדן אמרה מאיפה את יודעת איפה הוא גר בכלל ואני אמרתי איפה הוא כבר יכול לגור אצל הכושים בדרום שם ליד תחנה מרכזית נלך נחפש בטוח נמצא שם משהו שמכיר אותו אז נתתי לו יד ועדן לקחה יד שנייה והתחלנו ללכת ברחוב אלנבי עד הסוף כל הדרך התווכחנו איזה שם ניתן לילד אני רציתי לקרוא לו שמעון על שם סבא שלי שמת לפני שנולדתי אבל דקל ועדן אמרו איכס שמעון זה שם של זקנים דקל הציעה בילי ואני אמרתי מה פתאום בילי מגעילה אחת בילי זה שם של כלבים ומרוב ויכוחים הוא נשאר בסוף בלי שם וכבר הגענו לאזור של הכושים אמרתי לו נו תראה לנו איפה הבית שלך באיזה רחוב אתה גר ופתאום הוא פלט את המילה הראשונה שלו מקופלת מרגע שפתח את הפה לא סתם אותו רק מקופלת אמר מקופלת מקופלת מקופלת אז נכנסתי לקיוסק וקניתי לו מקופלת אבל לפני שנתתי לו אמרתי קודם אתה מספר לנו איפה אתה גר אבל הוא לא הבין אותי או שהוא באמת לא ידע איפה הוא גר אז התחלנו לחפש כל כושי שעבר ברחוב שאלנו אותו אם הוא מכיר את הילד הזה ואף אחד לא ידע עד שהגענו לרחוב אחד שהיה שם סניף של הדואר וממול הייתה מספרה ומספרה הזאת יצא כושי אחד גבוה כזה רזה עם צלקת על המצח בא אלינו והתחיל לדבר עם הילד בשפה שלהם והילד

פרץ בבכי הכושי התחיל לצרוח עליו ועם יד אחת חטף אותו כמו שמרימים תיק מהרצפה ולקח אותו והילד בוכה ובוכה ואנחנו עמדנו שם כמו מפגרות למה לא רצנו אחריהם אני לא יודעת עדן אמרה זה בטח אבא שלו אבל מי יודע מי בכלל האיש הזה ובדרך הביתה קצת בכיתי אמרתי שלא היינו צריכות להביא אותו לשם היינו צריכות לקחת אותו למשטרה ודקל אמרה מה פתאום המשטרה הייתה מגרשת אותו ישר מהארץ ומאז שזה קרה חזרתי אני לבד כמה פעמים לאזור של הכושים לרחוב שהוא איפה שהדואר אבל את הילד לא מצאתי וגם לא ראיתי את ההוא עם הצלקת במצח שהוא בטוח לא אבא שלו הייתי עומדת מחוץ למספרה מציצה פנימה לראות אם הילד שם עד שפעם אחת יצא כושי אחד גם כן רזה גבוה אבל לא אותו אחד שאל מה אני רוצה ואני ברחתי

בכלא ננו שבתאי

קראתי לעצמי "קיטי".

כל מאלפי הכלבות, מצליפי הגורות, חולבי הפרות והאבות – פנו אליי כך:

"הלו קיטי!"

"מיאו, עניתי.

"מה הולך?" הם שאלו אותי, וגם "מה חתולה צחורה כמוך מחפשת במקום כל

כך אפלי?"

ככה הם כתבו, אבל האמת: רובם לא ידעו מה זה "צחורה", והסתפקו ב"לבנה". כבוד עצמי בכל זאת עוד נותר בי. ולכן מתחת לתמונה שלי נשענת על מיטה זוגית עם ציפיות ורודות-סאטן והזנב מורם למצלמה ועל פניי המסכה, הכול כולל – אוזניים ושפם לבן – קורצת, גם הוספתי בכמה מילים קטנות ואדומות: "חתלתולה משכילה מאוד מחפשת מורה לחיים".

כתבו לי חזרה: "סקסית אחת", "הורסת", ומאלפת בעין. זאת טעות נפוצה. אבל הרוב, וכל אחד כאן בבירור חשב שהוא היחידי שמתייחס לסוגיית ההשכלה: "המשכילה" – זה מה שמחרמן אותי אצלך".

אני בת עשרים ושלוש. אני מתחילה לימודי כלכלה שנה הבאה. ההורים שלי תומכים בי ובחלומות שלי. אני לגמרי מודעת לזה שלא אצל כולם זה ככה ושיש לי מזל ענקי. אני יודעת מה זה "פריבילגית", תחסכו ממני, יש לי מספיק שפיטה עצמית גם ככה. תודה. זה לא כזה פשוט. אבא שלי החליט שאם אני יוצאת מהבית אני משלמת את שכר הדירה. והם – רק את הלימודים. תל-אביב נהייתה ממש יקרה אז התבאסתי. אמא שלי שתקה. ממש לא בא לי לגור אצלם יותר. מיציתי.

בכל מקרה, לא נכנסתי לכלא כי חיפשתי סקס או תשומת לב. חברה שלי, ימית, כותבת שם בלוג והיא סיפרה לי שהמרצה שלה ל"כלכלה מקרו" או "מיקרו" נמצא שם. יש לו בפרופיל תמונת חצי גוף בחדר כושר והיא כמעט סגורה על זה שזה הוא. מפה לשם, היא מתכתבת איתו ומנסה לגלות. דלוקה עליו מאוד מן הסתם אז יצא שגם אני התחלתי לקרוא את הבלוגים. נכון שזה נשמע כמו שהבומרים היו אומרים על פלייבוי? אבל באמת, פתחתי שם פרופיל רק כי חייב, אם את רוצה לקרוא. חוץ מזה, זה בדיוק כמו טינדר, רק שקודם מדברים על סקס. ותכלס, זה עדיף. הרוב נורמלים. חוץ מזה, זה סופר מרתק: יש אנשים שמתחרמנים מזה שיושבים להם על הפנים, שמדגדגים אותם, ויש כאלה שרוצים אישה פרה לחלוב, לינוק, או להצליף, "חינוך אנגלי", או וירטואלי. הגבולות הם על פי רוב "צואה ומחטים", והתכתבתי גם עם מישהו שהקטע שלו זה שידחפו לו עוגות קצפת לפנים. I Kidd you not.

החלטתי להיות נשלטת.

עם "האוחז בשוט" התכתבתי ממש קצת. קלטתי שהוא חנון על והייתי סקרנית לאביזרים שלו ובכלל. אני בחורה שמרנית יחסית, אבל אני חולת גאדג'טים וחידושים. מודה. הוא שלח לי תמונה שלו עם משקפיים, סיפר שהוא בעל חנות מחשבים, שאשתו "ונילית" אבל היא לגמרי מפרגנת לו את ה"סטיות" שלו, ובדקתי בפייס ובאינסטה וראיתי שהוא אמיתי ושיש לו שני תאומים מה זה חמודים, אור ודור, אז אמרתי, יאללה.

הגעתי אחרי שהוא סגר את החנות. ירדנו למחסן ומאחורי הסחורות הוא הראה לי פתח ברזל כזה עם ידית, שעולה למעלה ואשכרה הופך לכלוב עם סורגים. צחקתי. זה הביך אותו נורא, ובכלל, כולו היה נמוך וחיוור כזה, הכי לא חתיך אבל די חמוד. בכל אופן, לא מפחיד.

התפשטתי ולבשתי את חליפת הלאטקס השחורה כמו שהוא אמר וברגע שהוא קשר לי את העיניים ואת הרגליים והידיים כבר שכחתי לגמרי איך הוא נראה ודי נכנסתי לזה. אמרתי לו מראש שאני ממש לא מתחברת לכאב, אבל כן להשפלות, לכן זחלתי ברחבי המחסן תוך כדי שהוא מצליף לי בישבן עד שהוא הוביל אותי לכלוב. הוא סגר אותי שם במנעול ואז הרשה לי להוריד את כיסוי העיניים. לא היה לי איך כי הידיים שלי היו קשורות אז הוא בא להוריד לי, אבל ממילא הכיסוי די גלש מעצמו. הידיים שלו רעדו כשהוא קשר אותי, מה הפלא. "תעשי ביד!" הוא ציווה בקול שמנסה להיות קשוח והכי גברי שיש, אבל ברגע שהעיניים שלי השתחררו וראיתי אותו, קטן כזה וורוד, התחלתי שוב לצחוק בטירוף והרסתי הכול. הייתי רוצה לומר שהוא התחיל לבכות אבל אתם בטח לא תאמינו לי. הוא התחיל לבכות.

עם "שולט מנטלי" הייתי כבר קצת יותר חכמה וקבענו לקפה קודם. אני צריכה לראות שלפחות אני נמשכת לבן אדם קודם, אז ישבנו בשדרה. הוא הגיע כולו מעונב עם חולצה מגוהצת, מזוודה שחורה ונעלי עור מבריקות כמו מראה. גם חגורה רשמית כזאת, בסגנון של אבא שלי. המראה הזה הכי עושה לי את זה, אני מודה. הוא שילם ועלינו לחדר במלון בוטיק לגמרי קלאסי. הוא השתין עליי במקלחת, קילל אותי על הספה ובמיטה זיין אותי עם שלושה סוגים של דילדואים. גמרתי מלא ורציתי עוד. בהפסקה הוא סיפר שכשהוא נוסע למזרח - הוא עובד במשהו ביטחוני חסוי - יש לו מישהי קבועה במלון שמשרתת אותו מאלף ועד תו. הוא דרש שאעשה לו מסאז' בקרקפת ואז אלקק לו את כפות הרגליים כמו שהוא רגיל, אולי. הוא לקח לגימה מהוויסקי ופתאום מצאתי את עצמי שואלת על האישה הקבועה ההיא, הוא אמר שהיא גם אוהבת מכות קשות וכוויות ושהוא משלם לה, אבל שאסתום כבר ת'פה ואעשה מה שאומרים לי. לא עשיתי הכול בדיוק כמו שהוא אוהב כנראה, כי באיזשהו שלב הוא זרק לי: "די, די, הבננו", ודחף לי את הזין הפרטי שלו עד הוושט. התחלתי להשתנק ויצאה לי נזלת מהאף ודמעות מהעיניים ושוב הוא קילל אותי, "משכילה עאלק", אבל בקטע אחר. לפחות לה הוא משלם.

טוב, הבנתי את הקטע. זה או שהם רגישים מדי ובוכים או שהם פשוט חלאות

המין האנושי. אבל החלטתי לא להרים ידיים עד שאמצא את המושלם שלי. ומצאתי. התכתבתי המון המון זמן עם "דאדי קינק2" עד שהרגשתי שאני ממש מכירה אותו. הוא קרא לי "ילדה שלי", ותיאר לי מלא איך הוא יחנך אותי ויעניש אותי ואיך הוא יפנק אותי. זה הגיע למצב שרק הייתי רואה את השם שלו בטלגרם כבר הייתי נהיית רטובה. "ילדה מיוחמת שלי", הוא היה אומר ואפילו רמז שאם לא היה נשוי, אולי היינו נהיים זוג בחיים. כל הקטע של "לא מספרים לאמא" די הדליק אותי. וידאתי שהוא לא פדופיל באמת, והוא הסביר לי שכל הסצנה סובבת סביב משחק על טאבו, וברור שהוא לא. האמת שלא חשבתי על זה יותר מדי, אבל היה בינינו סוג של עומק, בתחושה. חיבור. הוא כתב לי שהוא יודע שאני בחורה איכותית והכול, ושהוא בחיים לא ישלם לי, אני לא זונה, ברור, אך עם זאת, שאדע - אם אצטרך מתישהו תמיכה אז הוא יתמוך בי. כתבתי לו "ריגשת", כי הבנתי שהוא באמת איש טוב. נדיב עם נשמה. למרות הכימיה והכול, החלטתי לקחת את זה הכי לאט שאפשר, ולהכיר אותו קצת מעבר. סיפרתי לו דברים עליי אבל החלטנו שאנחנו לא מדברים עד הפגישה, אז רק התכתבנו.

שזה הכי מחרמן, תכלס.

בפרופיל שלו היה כתוב שהוא "מצויד", אבל לתמונה ששלח לי יום לפני הפגישה לא ציפיתי. וואו. העובי. וואו, טוב, זה היה לגמרי זה. מייד אמרתי לו שאני הולכת למצוץ לדאדי הכי טוב שמצצו לו בחיים, והוא ענה "איזו ילדה שובבה יש לי". סמיילי מאוהב. עשיתי ביד ודיווחתי לו כשגמרתי, כמו שביקש. היינו כבר כמעט שבועיים מההתכתבות הראשונה. והיו לי כאלה פרפרים לפני הפגישה. שלשתי כל היום. סליחה. אבל פשוט התרגשתי, כאילו אני לפני בגרות בספרות או משהו כזה. לבשתי את התחתונים עם היוניקורנים, הכי ילדה שיש לי, סוטרט וג'ינס, וזה הרגיש לי הכי טבעי. לא חוטיני לא עקבים ולא תחרה או אנא עארף. פשוט אני.

באתי הכי טעונה. כי הוא כתב לי שלא אעז לאונן לפני הפגישה ולא אוננתי. הוא כתב שהוא ישב בשולחן הכי פנימי בבראסרי ויקרא "Time Out". וואטאבר. לא שחשבתי שלא אוהה אותו מייד, אבל לא ציפיתי לראות את אבא. שלי.

הלכתי לישון אצל ימית אבל לא סיפרתי לה כלום. ימית הייתה הכי מתוקה בעולם, ומייד הבינה שהייתה לי פגישה לא משהו. היא הביאה לי גלידה בספל של הלו קיטי. חשבתי לעצמי: "פעם שלישיית אבא". ובכיתי.

אין מצב בעולם שהוא לא משלם לי את שכר הדירה. אני חייבת לעוף מהבית שלהם. זה כמו בית כלא.

תקרת גן העדן אגור שיף

פעם, מזמן, היה כאן פרדס מפורסם שהניב תפוזים ליצוא. הייתה כאן אפילו בריכת השקיה, על הגבעה, ממש בקצה הרחוב. את הפרדס החליפו בתים קטנים. גם זה היה מזמן. ואז העיר התרחבה ובמקומם עומדים עכשיו כל הבניינים היפים האלה. נכון שהם יפים? הנה, תראה את הדופלקס היוקרתי הזה, שם, מעלינו, שתי הקומות האחרונות, כן, זה עם הזכוכית, הקורות והציפוי השחור. הכול נעשה על פי עיצוב מיוחד. בהתאם להנחיותיו המפורטות של בעל הבית.

בוא נצא מהמעלית, ותוכל להתרשם. הנה, הגענו. הגענו לגן עדן. לא, אני צוחק. אבל ברצינות, מתי לאחרונה ראית פועל מעתיק אל התקרה ציור קלאסי מפורסם? ולא סתם ציור קלאסי. את סצנת אדם וחווה מהקפלה הסיסטינית! נכון. אתה צודק. זה לא עניין פשוט למצוא פועל כל כך מוכשר. מצד שני, אם הוא כל כך מוכשר אז למה הוא רק פועל, סתם פועל אפריקאי, מהגר עבודה, שנשימתו כבדה מסיגריות וגופו מסריח מזיעה, שנעליו מרופטות לחלוטין ושדרכונו מופקד אצל קבלן-עובדים-זרים? וחוץ מזה, העתקת רפרודוקציה שנתלשה מספר אמנות לא מצריכה כשרון גדול. זה רק עניין טכני. סוג של מיומנות, ותו לא. ואגב, הוא מרוויח בדיוק כמו הבנאים הרצפים והטייחים, הפועל השחור הזה. אפילו קצת פחות, למען האמת.

אבל מה זה משנה עכשיו. הנה תראה. הוא שוכב כאן על פיגום ומצייר באקריליק על תקרה שנמרחת בשכבה יפה של צבע בסיס לבנבן. וזה בדיוק לפי הוראות היצרן, שלטענתו – טענה שאינה ניתנת להפרכה בשלב זה – אדם חווה והנחש יישארו על התקרה לפחות ארבעים שנה. נכון, זה נתון נחות לעומת הישרדותם של הפרסקות בקפלה הסיסטינית. אבל בוא לא נשכח: כאן לא רומא. כאן תל-אביב. וממילא איש לא מצפה שהבתים יישארו במקומם יותר מארבעים שנה.

כי בני אדם מתרבים. העולם מצטמצם. אגב, לידיעתך, הסצנה התנ"כית הזאת לא נבחרה סתם. החדר הזה עומד לשמש חדר שינה. קן אוהבים. מתחת לתקרה הזאת יקיימו בעל הבית ואשתו יחסי אישות. הם יממשו, בהנאה מסוימת – אם כי לא תמיד, ולא בכל מקרה – את העונש שנגזר על אדם וחווה.

העתק הציור כמעט גמור. עוד כמה משיכות מכחול, וזהו. בעל המלאכה השחור יורד מהפיגום, סוקר את עבודתו, מותח את הרפרודוקציה המקומטת בין אצבעותיו ומשווה אותה בעיניים מצומצמות לציור שעל התקרה. אחר כך הוא לוגם מים (אולי תה – לא לגמרי ברור איזה נוזל יש לו שם בספל המונח על הכיסא השבור), מקנח את ידיו בסמרטוט וחוזר לפיגום.

ועכשיו, אוי, אנחנו עדים לרגע מביך. תראה מה קורה כאן. בלי יכולת לשלוט בעצמו, מוסיף הפועל האפריקאי לציור פרט שאיננו מופיע במקור. תראה, תראה

מה הוא עושה. על הקרקע, ליד כף רגלה השרירית של חווה, הוא מורח כתם מעוגל של צבע כתום זוהר. זהו תפוז. כנראה פרי עץ הדעת בפרשנות אישית. אכן, מגוחך, אני מסכים. אפילו - כן - מרגיז.

אם לפחות היה מעמעם מעט את זרחניותו של הכתום. לו רק היה מדלל אותו במעט אפור. או לבן.

אבל נגמרו לו הצבעים, לפועל האפריקאי, ואין לו שום כוונה לקנות צנצנות חדשות. התמחור חייב להיות מדויק. התקציב נוקשה. חלק גדול משכר עבודתו צריך להגיע לאפריקה, לאימו הקשישה שמגדלת את שני ילדיו הקטנים.

וזה לא שבעל-הבית לא יהיה מרוצה. הוא יהיה מרוצה. מה אכפת לו? ממילא חדר השינה יהיה שרוי תמיד באפלולית. ממילא מי שיביט בתקרה תהיה כנראה אשתו, או המאהבת שלו, השרועה תחתיו על גבה, ועיניה פעורות מול עץ הדעת.

אני רואה שעדיין יש משהו שמטריד אותך, אדוני.

אתה רוצה לדעת אם פניו השחורים של בעל המלאכה האפריקאי, שכרגע מכוסים בנקודות אקריליק כתומות שטפטפו ממכחולו, מסגירות משהו ממחשבותיו.

אתה רוצה לדעת אם החיוך הזה על שפתיו העבות מרמז על ביקורת מסוימת הנוגעת לסצנה שעליו להעתיק. אולי הוא גורס שהאדם הראשון מוצאו בכלל

מאפריקה, קרוב מאוד למקום שבו אימו הקשישה מגדלת את שני ילדיו? אולי הוא חושב, בדיוק כמוך, שזהו ציור מכוער להפליא, נטול עומק, שבו חווה נראית כמו

גבר שהצמיח שדיים, ואדם, השולח את ידו אל מפלצת הנחש, נראה כמי שגבו זקוק לעיסוי דחוף ביד מומחה?

ואולי יש בו, באיש, גם איזו התרגשות, הדהוד של אותה תחושת חשיבות שפיעמה - כך נדמה לך - במוחו של מיכלאנג'לו, כשעיטר בציוריו את הקפלה

הסיסטינית?

בכל מקרה, כשישוב האיש השחור לארצו, אם אי פעם ישוב אליה, יוכל להיזכר בתפוז. בתפוז שלו. בתפוז שהוא השאיר כאן, על תקרת גן העדן, בדופלקס יוקרתי

בתל-אביב. וגם זה משהו, לא?

אבל בוא נמשיך בסיוור. עוד יש לך הרבה מה לראות.

שירים שחר-מרו מרדכי

שר המלחמה

"מי הוא הרוכב בסופה וַחצות/ האב הוא עם בנו. בַּרועות אַמיצות/ יאַמָּצנו הַלה,
יַחבֵּקנו חֵבֵק/ וּבֵיד חֲזָקָה וַיַּחֵם לַתינוק"
("שר היער"/ יוהאן וולפגנג פון גתה, תרגום: שאול טשרניחובסקי).

בְּנִי, מָה נַעֲשֶׂה עִם הָאֵבֶק הַמִּסְתַּחֲרֵר
וּמִסְתַּחֲרֵר מוֹל עֵינֵי כָּל הַשָּׁנִים.
אָבֵא, נִנְסֶה לְהַפְּדֵךְ אֶת הַמְדַבֵּר,
דוּמָם וְשִׁקְט מַצְדוֹ הַשָּׁנִי.

בְּנִי, הַשֶּׁמֶשׁ מְסַנֶּרֶת בְּאוֹר הַמְרַסֵּס
וְהַמְדַבֵּר עוֹלָה בְּאֵשׁ הַכַּל רוֹעֵשׁ, בְּנִי בְּנִי.
אָבֵא, מִי יֵם סוּף קְרִירִים וְשִׁקְטִים
כִּי תַעֲבֵר בְּמַיִם, אֶתְּךָ אֲנִי

יֹרִים עֲלֵינוּ בְּנִי מִמְּאָרֵב מְסוּהָ
אֵשׁ לוֹחֶכֶת אֶת הָעוֹר וְהַזְעָה הַמְלוּחָה
חֲלָפוֹ שָׁנִים, אָבִי, שׁוּב לֹא תִכְנֶה
וְהִלְהָבָה שׁוּב לֹא תִכְעֵר בְּךָ.

שׁוּב הוּא מִסְתַּעֵר. שְׂדֵה הַקָּרֵב בּוֹעֵר
וְנוֹתֵר בְּעֵינָיו. בְּסִבְךָ הָאֵשׁ הוּא נֶעֱקֵד.
הַקָּרֵב בּוֹזֵז מִן הַחֲזִיל הַמֵּת אֶת כָּל חַיָּיו;
מִן הַחֲזִיל הַחַי - אֶת מוֹתוֹ הָאֶחָד.

התופת (טרצה רימה)

"כי מנגד תראה את הארץ;
ושמה לא תבוא" (דברים, ל"ב, נ"ב)
לזכר טוראי עמרם בן הרוש וטוראי משה אלחנתי

אולי נרכנת להצית סיגריה לחובש שעה לפני המלחמה,
ולא ראתה איך נרפן אליך בין פצועי הקרב בצד הכביש;
העשן והאבק אפפו את הפלגה - בשכבה ובקומה

ובמכשיר הקשר: חובש! חובש! (מה חובש, כלום לא חביש)
ומה עושים עם המצרים, אלה שנפלו בשבי?
ושוב מכשיר הקשר: אש בציר רפיח-אל עריש!

האש חודרת אל שריון הטנק. להשתלב היא
משתוקקת עם מכל הדלק, הבנזין והתחמשת
דחוף חלוץ! יש פצועים קשה: מרדכי ולוי

ועמרם נפל ביום הששי, ובראשון נפל משה

מחסור

"מילת אהבה אחת" ("שדרות בגשם", נתן אלתרמן / "עומד על הכביש", דליה רביקוביץ)

סבל מקורו במחסור.
מה חסר לך אתה?
חס בבית, וצנה עומדת בו תדיר
וזמן שהתבטל
שנים על גבי שנים
ואין לך מלת אהבה אחת לדבר אלי
ולוי אין קשר לזה שאתה רוצה למות
מות שלו
ואני שלו. ובלתי נסבל
הגעגוע ללילה שבו תמשך את השמיכה אל הסנטר
ובן רגע תרדם.

שני מיליון

שני מיליון סוסים אלצו להלחם במלחמת האזרחים האמריקאית. מיליון נפצעו או נהרגו.
 בקרב גטיסברג נלחמו 72 אלף סוסים. 5,000 נטבחו. נסעתי שבועים דקות
 מבולטימור לגטיסברג.
 עמדתי על גבעה ירקה והשקפתי לעבר המישור. שני סוסים נותרו.

האחד נתר, חתר באויר בשתי רגליו הקדמיות וצנח.
 רטט עבר בעורנו, רעד בנחיריו, הוא נאנח
 נשא צנארו מעל מעיו השפוכים וצנח.

האחר שב בתם הקרב לרעות באחו.
 לשמע כל שריקה או רעם או שני סינחים שסחו
 נחרד-צנח-נתר
 עד מותו לא נחהו

ימים סגורים טל ניצן

בקר נפקח אל חשך נחרץ כמו זפת
ועפעפים רועדים בתוך עולם רועד
מוטח המבט שוב לתוך הגלגלת
וקול בתוכה משגן הנצלי, הנצלי

בקר וכל המלים מאפירות פתאום
נשמטות אחוזות בדכרון עד
יבבה אין-אמר כמו ביום הראשון
רק צליפת כנף מתרחקת נשמעת

מה יעשה בעוד יום מה יעשה
בלעולם לא עוד באין מגן
מפני אויב בעצם הבית
בעצם הגוף. בקר אל חשך נפקח

כאלו נטמנו חיים בלע באר
והבדידות כמו נוכל בלתי-נלאה
חוזרת תחת מסכה ושם חדש
הפעם נחושה להשאיר.

דברים שעלייך לעשות דנה שופי

ראשית יש להיות נשואה במשך חמש-עשרה שנים.
 אין בכך שום דבר מיוחד, זאת עוד תביני אחר כך.
 הסיפור שלך יהיה רגיל מאוד וגם את תהיי מאוד רגילה. תספרי אותו לאנשים
 וחלקם יודעו במידה הנכונה. הם יביטו בך בעיניהם החומלות ותרצי להוכיח
 להם שלא חדלת. תדברי איתם על כל מה שעשית מאז, על כל הדרכים שבהן אהבו
 אותך. סיפורך יזעזע אנשים רק במידה מועטה. או שהוא יזעזע אותם יותר מדי.
 אבל את לא תרצי לזעזע.
 תסתובבי ברחובות העיר ולא תדעי אם את רוצה לגלות או להסוות את פניך.
 שבי לך בגינה עם קפה שקנית, הביטי סביבך והעולם לא יספר לך דבר.
 תרצי שיאהבו אותך. שילחשו לך מילים מלוכלכות באוזן בזמן שמזיינים אותך.
 תהיי מחוץ לגוף שלך בעת שזה קורה, עד כדי כך שלא תביני מילה מהלחישות.
 ואם יתעקשו וישאלו: כן? תדעי רק לענות: מה?
 תרצי שיאהבו את כולך: שיעריצו את הגוף והפנים שלך והשיער שלך ויאהבו
 אותך אפילו עם משקפיים. אפילו עם השומה הענקית הזו שיש לך על הגב. תרצי
 שיאהבו אותך עד שתשכחי את שמך ולא תזכרי במיטה של מי את נמצאת, אם
 שלך או שלו. תרצי שיכאב. אם לא יכאב לך, תתאכזבי. אם לא יכאב תדעי שלא
 אהבו אותך מספיק.
 יש לשכב עם גברים. תזמיני אותם לחצר שלך, הם יבואו עם יין ותמשכי אותם
 פנימה, לחדרך. את חלקם תזכרי ואחרים יישכחו. באחד תיתקלי במקום שבו את
 יושבת לעבוד ובקושי תאמרי לו שלום. אחר יהיה צעיר ממך ביותר מעשור. הוא
 יהיה יפה כמו אפולו, עם השמש בעיניו, וילחש "יפהפייה" באונך בזמן שהוא חודר
 אליך. לא תדעי כיצד להסביר לו שבדיוק את ההפך את רוצה לשמוע.
 תלכי לביתו של גבר צעיר ויפה שזה עתה נפרד מאשתו והוא לא יזמין
 אותך למיטתם המשותפת. הוא ישכב איתך על הספה. תשכבי עם שחקן שהכרת
 באינסטגרם. לא יהיה פגם אחד בגופו השחום, החלק. אחרי שהוא יסיים הוא
 יעמוד שם בחדר ויחבק אותך באריכות ובכוונה, כאילו הייתה משמעות גדולה
 לרגע. ורק אז הוא ילך. גבר אחר, חבר של אביך, יבוא לבקר אותך. תדברו
 באריכות על הסיפורים של שניכם והוא יבשל עבורך. אבל את תהיי יותר מדי הבת
 של, והוא יהיה יותר מדי חבר של. אתם לא תשכבו.
 יש לעשות סמים. אחרי תקופה ארוכה שלא יצא לך. תסניפי שורות. תשתי קוביית
 סוכר שערבבו בכוס מים. תבלעי קפסולה שאלתרו לך עם ניילון נצמד. תיקחי מה
 שנותנים ותשמחי בכך ותגידי תודה. את תשתי הרבה, בכל יום אם אפשר. עד כדי
 שתאבדי את הרגישות ארוכת השנים שלך לאלכוהול ותפסיקי להשתכר אחרי שני

דרינקים. תשתי עד שיידרשו לפחות ארבעה. תחזרי לעשן סיגריות, תחזרי לאכול בשר, תשכבי עם עוד גברים כי יש כל כך הרבה על מה לפצות. פנייך יהיו גלויים ומוסווים ואת תקני עוד קפה ותביטי בעולם, ברחבות המצופות בטון, ולא תזכרי איך הגעת לאן שהגעת. מחשבותייך יהיו חלל גדול וריק. הן יינשאו באוויר עם עשן הסיגריות ויתערבלו בריח של זרע. קונדום אחד, קשור בקצה, יישכח מתחת למיטה. תמצאי אותו ותרימי אותו ותביטי בו דקה ארוכה, מחויכת.

יש לרדת במשקל. שבע, או שמונה, או תשע קילו, תלוי באיזה יום תישקלי. לרדת עד שהמלתחה הישנה תיזל ממך, עד שתוכלי לבקש מהמוכרת את כל הבגדים באקסטרה סמול, אפילו את המכנסיים. תהיי מאושרת בגופך החדש, שבראת בידייך. תתגאי במעשה הפיגמליון שלך ותישקלי כל יום, שהגוף לא יחמוק ממך, בטעות, כמו מחשבה.

אין להיות לבד. לא לרגע. לעבוד כל היום, לבקש עבודה נוספת ואחרי העבודה לקבוע עם אנשים ולקבוע עם עוד אנשים אחריהם, ליתר ביטחון. אם לא קבעת עם אף אחד, שבי עם עצמך באיזה מקום מלא. אם אין מקום מלא לשבת בו, תקבעי עוד זיון, שיהיה, רק לא להסתכן בערב פנוי.

תוך כדי יש לעבור דירה. תעברי להתגורר בשכונה המטונפת ביותר בתל-אביב. כל הרעות החולות של העולם סביבך, כל הנרקומנים שמסתובבים כמו זומבים, עם הידיים מתנופפות להם מצד לצד. תשימי עצמך במרכז הטינופת, תחגגי אותה. תחגגי את הלכלוך, את הלכלוך שיוצא לאנשים מהפה. תתבוססי בו. תתחרמני ממנו. תגמרי ממנו. תרגישי שאת האדם הראשון בעולם שאי פעם הגיע לאורגומה.

תרצי שיאהבו אותך עם זין קטן. אם הוא גדול מדי זו לא תחרות. ואם זו לא תחרות את מאבדת עניין. עם זין קטן שמתגנב לכל החורים שלך, בזה אחר זה. בערמומיות כזו. ערמומיות שלך הכוונה. (לא של הזין). של מי ששכחה באיזו מיטה היא נמצאת, אם שלה או שלו או של ההוא. של מי שנמנעו ממנה מילים מלוכלכות במשך חמש-עשרה שנים ואינה מצליחה לאתר את הכאב בגופה. עדיין לא יכאב לך. את תקני עוד קפה ותחפשי עוד מחשבות ותשבי בעוד גינה ולא תמצאי את הכאב בשום מקום. הצלקות של גופך ייזלו ממך עם כל השומן ששרפת. תמששי את העור, תעבירי עליו את אצבעותייך, על עורך הלבן, השקוף, המנומש, ולא תרגישי דבר. תלחצי על עור הטפלוך שלך, ולא יישארו בו סימנים.

יש להתאהב במישהו. לבחור בו היטב, לברור אותו מבין כל הגברים, ולוודא שיהיה זה האדם שהכי פחות מומלץ להתאהב בו מכל מי שאי פעם הכרת. גם הוא יהיה יפה. את תאהבי אותו כמו שאוהבים, או כמו שלא צריך לאהוב: תמשיכי למשוך גברים לחדרך, בתקווה שהאהבה תתחלק, או תתפצל, בין כל אחד ואחד מהם. את תבכי עליו: הדמעות יתפרצו בכל פעם שתראי את הגב שלו הולך ממך

במורד שביל הכניסה לבניין. תבכי עליו יותר משבכית על בעלך, אחרת אין לזה משמעות.

תטעני את זה במשמעות. תשכנעי את עצמך שהוא חשוב. תסכימי לכל מה שהוא לא מוכן לתת לך. תשבי מולו ותאזיני לסיפוריו על אהבותיו הקודמות. ספרי לו על חלומותיך והוא יפרש אותם עבורך. דברי איתו על כתיבה, על שירה, על אמנות, על חייך החדשים. תרצי לשכב איתו כל הזמן, ללא הפסקה. הוא יהיה יפה וילחש מילים מלוכלכות באוזנך, בדיוק כמו שרצית.

לא תנסחי את זה. תגידי לו שאתם לא צריכים להיות מנוסחים. שאת שמחה שהוא בחייך, גם אם באופן לגמרי בלתי מנוסח זה. ותנסחי את זה כך, באופן חמקמק, רק להשאיר אותו בסביבה.

תביטי בו. תראי כיצד זה הוא בא והולך, איך הוא זוחל, כמו נחש, קדימה ואחורה, ממך ואלייך, בתנועה נחשית. תביני שכזה הוא: של כן ולא, של חם וקר, של אור וחושך. תחשבי שהוא העונש שלך. תדעי שהוא עונש: על כל החטאים שחטאת כלפי כל הגברים האחרים.

יש לזכור את בעלך. זכרי כיצד קמת בבוקר, היה זה יום שישי אחד בהיר באמצע הקיץ, ושעה אחרי שקמת כבר לא היה לך בעל. כיצד נטש, או בעצם לא נטש, שמת. איך נשמטת מבין ידיו, בטעות, כמו פסל שיש יקר ערך. לא, לא בטעות. מתוך כוונה רבה הוא שמת. ואת לא היית יקרת ערך, ולא משיש, היית סתם קערה שנשמטת. והבטת כך בפיסות החרס הקטנות המפוזרות בכל רחבי הרצפה, פירורים פירורים.

הסיפור שלך עדיין רגיל. אישה אחרת, צעירה ממך. היו על כך אלף סרטים. נכתבו על כך אלף ספרים תביני שאת דורכת בשקעים שנוצרו ברצפה מתוך כל כך הרבה רגליים שהילכו עליה לפניך.

נסי להבין אם אפשר לשחזר את היום המדויק שבו הפך את עורו. לא: הוא לא הפך. הוא השיל, תא אחר תא, עד שהעור נותר מחורר, מנוקב, ובקושי החזיק עוד על בשרו. עד שדמה למעין עור-מפלצת. תשתהי על זיכרון של לילה אחד, רק ערב מיני רבים. הייתם אז עם חבריך: ישבתם מחוץ לבר, ומשהו נכנס לעינך. העין החלה לדמוע והדמעות חלחלו לו אל בין הנקבים. הדמעות לא היו במקום. וכך מולם, מול עיניהם הרושמות והזוכרות, זעם עלייך במלוא עוצמתו. בכל הזעם שעמד לרשותו.

הביטי בכוס והקפה יהיה קר. יצופו בו זבובים קטנים ומתים, מאלו שמעופפים בשכונה המטונפת ביותר של תל-אביב. בקפה ישחו זיכרונות של המפלצת. של האיש שחי בביתך וישן במיטתך וכל הרעות החולות של העולם מצויות בפיו. של איש שאומר לך מילים מלוכלכות, ולא בזמן שהוא שוכב איתך (מילים מלוכלכות הביכו אותו כששכבתם). כמו למשל: אני שילמתי על הבית הזה ואני יכול לסלק

אותך. כמו למשל: אנשים עושים דברים ואת לא עושה כלום. כמו למשל: כולם חושבים שאת מזורה.

פעם ידעת להביט אל העתיד ולראות בו תמונות. כמו אלבום. ידעת שאת חיה עם מי שיחיה איתך לנצח. היה לכם בית מלא בחפצים ובתוכניות. תיזכרי בבית הזה. תשחזרי את קירותיו ואת התמונות התלויות עליהם ותביני שלא היה זה ביתך. היה זה ביתו ואת היית שם אורחת. הביטי בקפה וחשבי על חייך. תראי את הסימנים שכבר יופיעו על רגלייך ולא תביני: כיצד זה במקום מפלצת לקחת לך נחש.

יש להפסיק בבת אחת: להזדיין, לעשות סמים, לשרוף את החיים. יש להיכבות. פני את כל הערבים שלך. היכנסי למיטה וצפי בכל הסדרות שפספסת בינתיים. היזכרי שיש לך ויברטור. חשבי שאת חווה אפיזודה דיכאונית. נסי להסכים עם הטבע המעגלי של העולם, עם סוד גאות ושפל.

יש לחלום שאת מתה. תעמדי מנגד ותצפי בשקט בנשמתך בעת שהיא עוזבת את גופך. נשמתך תהיה כתם קטן של אור ההולך ואוול ממך עד שכל מה שייוותר סביבך זה חושך. הרגישי את החושך חונק אותך. החושך יהיה סמיך. תהיה לו נוכחות של נצח, כמו שרצית שיהיו לכל הזיונים. כמו שרצית שתהיה לחייה. לחושך תהיה משמעות. הוא יהיה דבר מה להיאחז בו. תתחנני בפניו שייתן לך הזדמנות נוספת. קראי בקול גדול: אני רוצה לחיות! אינני מוכנה להיפרד! ואז תתעוררי.

תשאלי את עצמך אם הוא היה יציר דמיוןך. (הבעל). תחטטי בארגזים המאוחסנים בחלקו האחורי של הארון, תחקרי את כל הניירות, חפשי את שמו לצד שמך בחווי הדירות שהיו לכם. בחשבונות החשמל והארנונה. בדקי אם הוא עדיין נמצא שם בתמונות. בכל התמונות שצולמו בכל הארצות, בכל האירועים, בכל המסעדות. והוא אכן יהיה בהן.

תתחברי לצד הרוחני שבך. תשאלי את עצמך אם יש בך צד רוחני ואם צד כזה יכול להתגלם פתאום, כך, באמצע החיים. נסי להרים ספר או שניים מהמדף הרוחני בחנות הספרים ולעלעל בהם ברצינות, מתוך תקווה גדולה, מכוונה כנה. תקשיבי לכל מה שהמטפלת שלך אומרת. תשמעי בקולה כשהיא תצווה עלייך להתבונן בשמיים הפתוחים ולבקש מהם להיות פֶּאמת. לא תדעי לאיזו אמת התכוונה, לאיזו אמת מכוונים השמיים. שימי בהם את מבטחך. תבקשי חזק ותבקשי הרבה.

לבסוף, יש לערוך חשבון של חייך. רשימות מוקפדות, מפורטות ומדוקדקות של כל מה שלא השגת. לא לעשות לעצמך הנחות. להתעקש על החוסר, להתעכב על הכישלונות. במחשבה שנייה: לא. יש למחוק את החיים שחיית עד כה. לצרוב אותם כמו פילים שנחשף לשמש. ליצור לעצמך אלבום חדש, שכולו תמונות שחורות. צרי אלבום כזה, ובו יהיו מלבנים שחורים, עמוד אחר עמוד. תדפדי בעמודים השחורים, החשוכים, ולא תדעי מה ראו בהם. אם מפלצת הייתה שם. ואם כן, מי הייתה: הוא, או את. ולא תדעי את התשובה.

הזרות העירונית היא מרחק וקרבה שמתאימים לי: שיחה עם יעל נאמן תמר מרין

תמר: היי יעל, הרבה זמן לא הייתי כאן.

יעל: נכון. אם תצטרכי עוד תה, בראוניו או משהו, תגידי.

תמר: טוב. קודם כול, כמעט לא יצא לי לדבר איתך על פרס עגנון. מזל טוב!

איך את מרגישה ביחס לזכייה? זה משנה משהו מבחינתך?

יעל: אני מרגישה שעברתי את זה בשלום. את יודעת, פרסים זה הרי לא

מה שחשוב. יש גם התבזות בפרסים, בעצם ההשתתפות במשחק הזה. אבל אני מרגישה שבזכות האנשים שיוצרים ועובדים בבית עגנון ובזכות העובדה שזה פרס שמעניקים אנשי ספרות, זאת תחושה שרואים אותך, רואים מה מתאים לך, זה בסך הכול עבר טוב במובן של משהו שעוזר ולא מפריע. זה לא מין ריאליטי כמו פרס ספיר. ממועמדות בפרס ספיר צריך ממש להחלים.

תמר: אני מבינה. בואי נדבר על תל-אביב והמשמעות שלה עבורך. לטובת

הקוראים שלא מכירים את הביוגרפיה שלך, את יכולה לתאר את הנקודה שבה עברת מהקיבוץ (קיבוץ יחיעם) לעיר? קצת תיארת את זה ב"עיר" מתוך "כתובת אש".

יעל: הגעתי לפה בגיל 21 אחרי שהשתחררתי על 21, ואחרי שחזרתי לעבוד

שנה בקיבוץ, כי רציתי להחזיר מצפונית שנת עבודה לפני שאעזוב. אבל מגיל הרבה יותר צעיר היה לי ברור שאני רוצה להיות בתל-אביב, כבר מכתה ח' או ט'. ההורים שלי היו בעצם אנשים עם רקע מאוד עירוני מנעוריהם בכודפסט ובווינה, לפני המלחמה. מאז שהייתי בת ארבע, היינו באים בכל שנה לתל-אביב לדירה של הקיבוץ ברחוב שינקין, זה היה דבר שעושים עם המשפחה: הצגות, סרטים, שיטוט ברחובות. זה היה קשה לעזוב רק מהבחינה של להגיד את זה בקול לכל מי שצריך. וכמובן גם הלמידה של חיים שונים בעיר. אבל המעבר שלי לתל-אביב הוא אחד הדברים שהיו ממש בלי ספקות אצלי.

תמר: וכבר אז המעבר לתל-אביב היה קשור לרצון לכתוב?

יעל: לא. זה היה קשור בעיקר לבחירה, לתחושה של חופש להחליט. לא קשור

לכתיבה, אבל קשור לקריאה, לקולנוע, לתחושה שכאן קורים הדברים. היה לנו מורה לספרות במוסד, שלומי, שלמד בתל-אביב בחוג לתורת הספרות אצל פרי (פרופ' מנחם פרי, לשעבר ראש החוג לספרות באוניברסיטת תל-אביב) והביא עד אלינו את גבריאל פרייל, סיפורים של עמליה כהנא כרמון ועוד. הייתי קוראת בספרייה שלנו במוסד את חוברות "סימן קריאה" אז ידעתי שהדברים קורים, אבל יותר כקוראת.

תמר: ממה חיית בתל-אביב בשנים הראשונות?

יעל: עשיתי מכינה באוניברסיטה (לא הייתה לנו בגרות בשנים האלה בקיבוץ) ואחר כך לקח לי חמש שנים להתחיל ללמוד ספרות. אני זוכרת את הסימנייה של הידיעון הענק של מדעי הרוח מונחת מתה בעמודים האלה של תורת הספרות הכללית. אז בשנים האלה עבדתי בביפ א קול, ביפרים שהיו לפני העידן של הטלפונים הניידים; בחנות ספרים של מזרחי באלנבי; במשרד בשמד, חברה להדברה, עם המרססים שהיו עוזבי קיבוצים; במעבדת שינה של הטכניון שהייתה ממוקמת בשינקין פינת יהודה הלוי; בניקיון משרדים ובגנות גינות. אחרי שהתחלתי ללמוד באוניברסיטה, עבדתי בעיתונים, ועבדתי כעוזרת מחקר באוניברסיטת תל-אביב, והייתי ספרנית בספריית פורטר.

תמר: אני גם עבדתי בספריית פורטר. את יודעת, ראיתי את הסרט של מרטין סקורסזה על פראן ליבוביץ, והיא עוסקת הרבה בנוי יורק כמרכז ספרותי, מרכז של אליטה ספרותית. את מרגישה שגם תל-אביב הייתה עבורך מרכז ספרותי? הרגשת שאת עומדת מול אליטה ספרותית כשהגעת?

יעל: התחלתי לכתוב הרבה יותר מאוחר. ואפילו ללימודים באוניברסיטה ולעבודות כמו עריכה – לא היה לי אומץ להתקרב, זה לקח שנים. לא הרגשתי אף פעם בתוך מיליה של כותבים, אבל כן, תמיד, במיליה של קוראים ואנשים שאוהבים וצריכים ספרות. אני לא אומרת צורכים ספרות, אלא צריכים ספרות, כמו אוויר לנשימה. היו לי כמה ידידיות מקריות כאלה עם סופרים, אבל מעט, היו גם כאלה שהתחברתי אליהם מהלימודים, אבל זה אף פעם לא היה חבורה ספרותית כזאת.

תמר: ב"היה היתה" אני בכל זאת מרגישה שאת מדברת על מיליה מסוים, מאוד מחובר ומקושר, שמניע את העיר במובנים תרבותיים ושהגיבורה עצמה, פזית, היא אף פעם לא עד הסוף חלק ממנו.

יעל: לגבי פזית, אני מרגישה שמדובר יותר במיליה הסוציולוגי שלה, סביבות האנשים שלתוכן נולדה ובהן גדלה ולמדה. תמיד הרגשתי וכתבתי את זה גם שם, שלא ברור לי אם נפלתי לרשת שלה או שאני טוויי את הרשת. אומנם כולם קיימים וכולם בזיקות אחד לשני ולפזית, אבל זה לא מיליה של אנשים שחיו אחד עם השני את חיי התרבות הבוגרים שלהם, אלא רקמה אנושית של אנשים שמצטלבים אחד עם השני בכל מיני צמתים בחייהם ובחיי העבודה שלהם.

תמר: את מזדהה עם פזית במובן הזה? חשבתי הרבה על התחושה הזו של הבדידות, שעולה גם מהסיפורים שלך, לא רק מ"היה היתה". זה מאוד חזק בהקשר לביוגרפיה שלך כי את לכאורה באה מהמקום של הקולקטיב שרק רוצים לברוח ממנו ואז מגיעים לבדידות הזו בעיר שגם היא יכולה להיות מכאיבה. פזית למשל לא החזיקה מעמד בחיים התל-אביביים האלה.

יעל: אני מרגישה שהזרות העירונית היא מרחק וקרבה שמתאימים לי. הרגשתי שבקיבוץ או בכל יישוב קטן את לא יכולה להיפרד לרגע מתחושת החובה והאחריות כלפי כל אחד, כל הזמן, היא הופכת לאיבר בתוכך. וכאן יש קודם כול מין מרחק נתון, שמתוכו את מתקדמת, או נסוגה, מקרבה. אני כמובן לא יודעת, אבל מעריכה

שגם לפזית היה הכי פחות רע בתל-אביב מבכל מקום אחר שהיא הייתה חיה בו. אני לא חושבת שבעיר יש בדידות גדולה יותר מבקיבוץ או מכל מקום אחר. תמר: עוד דבר שעלה לי בראש גם בהקשר לפזית שלא הסתדרה אף פעם במסגרת זוגית. תל-אביב גם לא נורמטיבית מבחינה זוגית. היא מאפשרת אינדיבידואליזם ועוד דרכי חיים אחרות. העניין הזה של רווקות תל-אביבית, זה מעסיק אותך? יעל: מאוד. אני חושבת שזה חלק גדול מהבחירה שלי לחיות כאן. העניין הזה היה תמיד בהיר לי – לא לחיות בישוב של משפחות. זה תמיד הפריע לי גם בקיבוץ.

תמר: כן, למרות שאת עצמך דווקא נמצאת בתוך זוגיות יציבה כבר שנים רבות. יעל: כמעט תמיד חייתי בזוגיות אבל אני תופסת את זה כשמשהו שקרה במזל. ההזדהות הבסיסית שלי היא עם כל מי שחי לבד. להיות אישה לבד שמצליחה לקיים את עצמה ולרוב גם את הילד שלה זה הרואי. גם עם הומואים תמיד הרגשתי איזו קרבה מהבחינה הזו. אני לא יכולה להגיד לסביות, אבל הומואיות. בהומואים מהדור האחרון בלי ילדים, כלומר, מהדור שזה היה בהכרח ככה, לא הייתה את האופציה. שם הרגשתי את מרחבי הדיבור או המחשבות, ולא עם ה"למה אין לך ילדים" הזה. אני זוכרת גם איזו סיטואציה עם חבר הומו שעבדתי איתו, והלכנו לבקר בבית חולים מישהי שעבדה איתנו וילדה. ואז באה לבקר איזו קרובה שלה ושאלה אותו מה איתו, אם הוא חושב על ילדים. והוא אמר, "לא, אני הומו." זה נורא ריגש אותי שהוא אמר "לא, אני הומו" בחדר יולדות, ישבנו שם על המיטה שלה.

תמר: זה חמוד. הזדהית עם עמדת ההתרסה שבזה? כאילו להגיד אני יצאתי מהמשחק הזה.

יעל: זו לא הייתה בדיוק התרסה אז, זו הייתה מין כנות רגשית ופוליטית. תמר: בואי נדבר על העניין הכלכלי, אני אפילו לא יודעת אם זה מדויק סטטיסטית המשפט הזה "העיר היקרה בעולם".

יעל: אני חוששת שזה לגמרי אמיתי.

תמר: נוצר איזה מצב שהעיר שבה אנחנו חיות מאוד שונה מהעיר שאת הגעת אליה. הבניין שלי עכשיו נמצא בתמ"א ואני שוברת את הראש לאן לעבור, איך להצליח בכלל להישאר בתל-אביב בלי שזה יעלה הון תועפות. לא בטוח שאני אצליח. אני תוהה עד כמה את מרגישה שעניינים כלכליים נכנסים לתוך הכתיבה שלך ואם חשוב לסופר לעסוק בזה?

יעל: אצלי מה שנכנס לכתיבה זה פחות כלכלי ויותר מעמדי. למשל בסיפור "הלקטוריות" (מתוך: כתובת אש). אני קוראת בהתרגשות ובעניין רב כותבות כמו יודית שחר, תהל פרוש ושולמית אפפל שאני מרגישה את המצע הזה חזק וקיים בכתיבה שלהן. בחיים שלי נקטתי מין עמדות משולבות כאלה של הדחקה של מה יהיה ושל איכשהו לחיות את חיי ההווה – להשיג בכל פעם מה שחשוב לי ומעסיק אותי, כמו למשל להצליח ללמוד. נורא מהר התברר באוניברסיטה שנורא מעטים מאיתנו היו צריכים לעבוד. הייתי נורא מופתעת מזה שהמון מהסטודנטים בספרות לא עבדו. יותר מאוחר, המזל שלי (מבחינת ההשתכרות) היה שלא הייתי צריכה

לדאוג לילדים ושיכולתי פשוט להתפרנס אבל באמת אף פעם לא הייתי אישה לבד ולא עם ילדים, שזה מאוד משנה את אופן החיים שאפשר לחיות, אז זו עמדה שאני לא רוצה לדבר ממנה, מרגישה קצת כמו "בלאק פייס", כמו שאני לא אכתוב על עוול שנעשה לערבים לא מנקודת המבט שלי, של יהודייה שחיה בתל-אביב. תמר: כשאני צופה מבחוץ בתל-אביב אז אני מרגישה שקורה לה משהו מאוד – איך נגיד, מאוד לא ספרותי. כאילו אפילו בבתי הקפה יושבים רק אנשי הייטק. את למשל כתבת בבתי קפה?

יעל: אני לא מסוגלת לכתוב בשום מקום מחוץ לבית. וגם בבית רק בנקודה אחת. יש לי מחשב נייד אבל הוא הכי ניח בעולם. יש לי נייד רק כדי שאוכל לקחת אותו איתי כשנוסעת, גם אם זה ללילה אחד.

תמר: אני תמיד מרגישה שמציצים לי למחשב. אז אולי בעצם את לכאורה חיה בתל-אביב אבל בעצם במין יקום מקביל כזה?

יעל: בטוח שגם. עם הרבה יקומים מקבילים והרבה אפשרויות שחיות סביבי. זה חלק מתחושת הבחירה, גם אם לא עושים את כל זה. זה יותר התחושה שטוב שיש את זה, מסביב.

תמר: מי הסופרים התל-אביביים שאת אוהבת?

יעל: יש את אורלי קסטל-בלום שאני קשורה אליה מבחינה זו, באופן מטאפורי לגמרי. סופרת שהיא בגילי בדיוק, ילידת '60, ואני תמיד זוכרת איפה הייתי כשקראתי ספר מסוים שלה, באיזו דירה גרתי, או שקראתי בתור לקופת חולים בסניף ברמת אביב כשגרתי שם שנתיים. היא, כלומר, ספריה והדמות שלה, הם מין ליווי שלי בעיר.

תמר: באיזה מובן?

יעל: היא כל הזמן בגילי, כמו נוריקורסאן למבוגרים, אבל שלא כמוני, היא כתבה מגיל צעיר. קראתי אותה בזמן אמת, מספרה הראשון, שיצא ב-'87, "לא הרחק ממרכז העיר", אם מדברים על העיר... אבל לא קראתי את כל הספרים שלה. את יודעת, את דולי סיטי לא קראתי בכוונה. היה לי פחד שאם אני אקרא דברים שעלולים להיות רלוונטיים מדי בעברית, אז זה יהיה לי קשה. משהו בזה יהיה לא טוב, למרות שאז עוד לא כתבתי בכלל ובטח לא את "עקרונות" (מתוך: "כתובת אש"), אבל ידעתי שזה מתקשר לנושא שדיברנו מקודם בעניין המשפחות והילדים. ידעתי שזה נושא שהוא מסעיר בשבילי ושעדיף לי לא לקרוא.

תמר: זה מעניין שלא היית מסוגלת לקרוא את דולי סיטי. עד היום לא קראת את זה?

יעל: עד היום.

תמר: את מרגישה זיקות ספרותיות ביניכן? אתן לכאורה כל כך שונות.

יעל: אני מרגישה יותר זיקות כאלה נפשיות, של דאחקות במובן העמוק.

תמר: דאחקות? כי היא גם מצחיקה?

יעל: כן, היא מצחיקה ויש לה גם את אמנות הדיבור שאני מעריכה, ואת העיסה

המיוחדת הזו שעושים כשיש לך כישרון כתיבה וכישרון דיבור.

תמר: גם לך יש את שני הדברים בעצם.

יעל: אצלי יש את זה באופן אחר. אבל בהתחלה לא הבנתי את זה. קיוויתי שאכתוב, אבל לא ידעתי אם ואיך זה יגיע. הדבר היחיד שעשיתי בשביל זה – היה להשאיר תמיד יום עבודה פנוי בשבוע, בקנאות, גם כשעבדתי משרה מלאה, אפילו שלא כתבתי אז מילה, וגם לא ניסיתי בכוח לכתוב. זה לא היה אפשרי. היה לי מעבר ארוך בין חשיבה לכתובה. הרגשתי שנידונתי לבהות בקירות ובתקרה, לקח לי שנים לזהות את זה כטיוטות.

תמר: אבל זה מה שעושים, לא? בוהים בקירות, ומחכים שמשהו יצא מזה.

יעל: אצלי לפחות, לקח שנים. יש אצל קסטל-בלום גם משהו נוסף שאני אוהבת. שאת לא מרגישה את הקרייריסטיות של הסופרת, היא לא איזו מין ניקול קראוס כזאת שעובדת בקריירה שלה. אני גם נורא אוהבת את הצורה שהיא מביאה את הדברים, בדרך כל כך לא דיסקטית.

תמר: נכון. היא גם שמה ללעג ולקלס את "דמות הסופר" כמו ב"אשת הסופר" למשל.

יעל: כן, גם זו חוויה תל-אביבית בשבילי אפילו שלא פגשתי אותה. כלומר פגשתי אותה פעם אחת במשהו שעשו לכבוד לאה איני, שהיא גם בגילי ואותה קראתי בגיל מאוחר יותר, והיא (אורלי ק.ב) הייתה שם גם והחלפנו שתי מלים אבל לא אמרתי לה משהו מיוחד.

תמר: את מדברת הרבה על ספרות ומשוררות. את מרגישה שיש לך העדפות מגדריות בקריאה?

יעל: זה מעניין השאלה הזו, כי לפני כמה שנים הוכנסתי בצירוף מקרים מפתיע לדירה של מישהי שהכרתי שנים לפני זה בעבודה. הייתי בבניין שבו היא גרה בכלל לעניין אחר ובדירה אחרת, ירדתי במדרגות בדרכי החוצה מהבניין ופתאום נפתחה הדלת בישורת שמתחת וזאת הייתה היא. מאוד הופתענו להיפגש שם בחדר המדרגות הזה, והיא תפסה אותי ביד ומשכה אותי פנימה לתוך הדירה שלה. דירה בבניין ישן שהייתה מסודרת נפלא. הכול היה שם מעט ויפה ועם מחשבה. בסלון הייתה ספרייה עצומה, משובחת, רק של ספרות נשים והייתי המומה מזה. זה היה ממש חזק, וגם מין תרגיל מחשבתי מעניין כזה, אבל גם מזעזע. אני מרגישה כמובן את כל הנקודות האלה בתוך הכתיבות גם של גברים גם של נשים, אבל תמיד התעניינתי באותה מידה בספרים של גברים. מספיק הרי להגיד קפקא, וזה רק אחד. אחד הספרים שהכי אהבתי השנה זה "דיוקן עצמי" של אדואר לוה ("בבל"), אני לא יכולה לדמיין את חיי הקריאה שלי בלי כל כך הרבה ספרים גברים. לא היה לי אומץ לשאול אותה מה קרה לספרים של הסופרים הגברים שבטח היו שם קודם, בשנים שקדמו לזה. לאן הם נלקחו? נזכרתי בספרייה הזאת לאחרונה, כשראיתי את הסרט החדש של הדס בן ארויה, "מישהו יאהב מישהו", יש בו בסרט התבוננות מעניינת על השאלות האלה.

תמר: יעל, את יכולה לספר על משהו חדש שאת עובדת עליו?

יעל: אני עוד לא יכולה. גם בגלל עין הרע, וגם כי זו מין תחושה שזה כל כך

לאט וכל כך מעט. "היה היתה" יצא במאי 2018 אז עברו יותר משלוש וחצי שנים מאז. עכשיו בדיוק עשיתי קובץ של כל מה שעבדתי עליו מאז, והכול יחד יצא 5,000 מילה. בשלוש וחצי שנים. זה נורא.

תמר: זה לא נורא.

יעל: לא, לא, זה נורא. אבל זה תמיד ככה אצלי.

דולי דט, הרופאה לבית ישראל אורי. ש כהן

כשישקע האבק, כשתתברר תרבותם של הישראלים, יתגלה שדולי סיטי הוא ספר שהגדיר מחדש את האפשרויות של ספרותה. ספר שהוא מלחמת אזרחים, בלשון הנכפית על התודעה, בספרות הבדויה שקיבלה את פני העולים ושלתוכה נתבקשו להיטמע. במילים פשוטות, אם הספרות העברית היא עץ, אז צמרתה נגדעה במלחמת העולם השנייה. עם קום המדינה העמידה פנים שהיא ממשיכה, אך כבר לא הייתה זו ספרותם של הישראלים. ההפך, היא ועולמה היו לחלק ממה שנכתב בגוף העולה כאחרות, כהוויה בלתי נגישה. אם ישנה, אם תהיה התרבות של הישראלים, היא צומחת ממה שהיה חביון ואובדן של הלשון במצוקות ההגירה. התרבות של המקום והעץ היום הוא מה שצמח מהצד, מן ההרכבה כמעט כנגד הטבע. אורלי קסטל בלום היא מאלה שעשו בהרכבה. חלוצה של ארץ שלא חפצה בה ודולי סיטי, אחושרמוטה של עיר כפי שהיא מנסחת בספרה, היא בליבה. דולי סיטי הוא ספר מהפכני ביותר ממוכן אחד, אבל אף אחד מהם אינו מובן מאליה. התיאורים של המעשה הספרותי שלה ביחס לרציפויות של הספרות העברית עד השנה בה יצא הספר, 1992, במונחים של התנגדות, פירוק וחתירה, כבר מניחים רציפויות שאינן קיימות. דולי סיטי הוא אומנם ספר שכתוב כנגד כל מה שהיה, אבל זה לא ספר מזרחי, אלא ספר שמכונן אפשרות של ישראליות אחרת, שונה מהשיח הכללי שנכתב בגוף האומה. דולי סיטי פועלת נגדו דווקא על ידי הקצנה של אותה כתיבה בגוף השיח הביטחוני על כל גווניו הבהירים. ברגע הראשון זה מזעזע, בלתי נתפס ממש. עלילת הרומן פותחת באם בשם דולי, הרופאה היהודייה היחידה שלמדה בקטמנדו, אשר פותחת סוגרת את התינוק כמו תריס. בקריאה חוזרת שלוש שנה אחרי, ההומור הפרוע מכה, ומסתבר שאורלי קסטל בלום הציעה אפשרות חדשה לספרות: הרופאה לבית ישראל.

דולי היא הרנטגן המקורית, רופאה ומאחות עיניים במוכן שהולך ומתפשט עד שהוא הופך לעמדה כלפי הספרות. בעולם הבדיוני דולי היא רופאה שמחפשת תרופה לסרטן, שזה ברמת הריאליה "מונקי ביזנו", כמו שאומרת האם, אבל לגמרי רציני ברמת השפה והאפשרויות שלה. השניות הזו פועלת לאורך הטקסט, לאו דווקא בצורה הדוקה. היותה רופאה הוא תנאי אפשרות של הטקסט, מה שנותן גוף ואמינות לשפה. ההומור העמוק של הטקסט הזה כרוך במעשי ה"הגפנה" שחוזרים להתפורר בשפה החדשה, הפרוצה, שקסטל בלום מכוננת. אפשר לחשוב על רגעים כאלה כשייכים למשלב המהיר, כפי שמכנה זאת פאזוליני אצל דנטה, רגעים פואטיים שחודרים ותופסים משהו מכל הזמנים האפשריים של הטקסט:

לקחתי סכין והתחלתי חותכת פה ושם. שירטטתי לו על הגב את
מפת ארץ ישראל כפי שזכרתי אותה מתקופת התנ"ך וסימנתי את כל

הערים האלה של הפלישתים, כמו גת ואשקלון, וציירתי בלהב את הכינרת והירדן שנשפך לים המוות שמתאדה נון סטופ. טיפות דם זעירות החלו להיקוות בערוצי הנחלים החרוטים לרוחב הארץ. מראה מפת ארץ ישראל המשורטטת בחובכנות על גבו של תינוקי העברי בי צמרמורת של עדנה. סוף סוף הרגשתי שאני חותכת בבשר החי. תינוקי ילל מכאב – אך אני בשלי. כשסיימתי לסמן עליו את כל הנקודות שהשכלתי הזנוחה משכה מהמגירות הבקושי נפתחות של המוח, שבתי להיות מה שאני – רופאה – וחיטאתי וחבשתי, והיכן שהיה נחוץ תפרתי. (עמ' 29)

דולי היא רופאה, קודם כול רופאה, וזה מחזיר את הטקסט אל משלב מספיק נורמלי כדי שנרגיש ולא נרגיש את הכתיבה של הארץ על הגוף, על כל שבבי הרטוריקה הניתזים ממנו. עשור אחרי "פה ושם בארץ ישראל" הצופה לבית ישראל בעינים בהירות התלויות בגורל האומה, רופאה מזרחית היא מהפכה. דולי היא רופאה כמו שצ'ה גווארה הוא רופא, כלומר "באמת", אלא שמלחמת הגרילה שלה מתרחשת בשפה ובמבנה הסיפור. החיתוך בבשר החי, הכתיבה של הסיפור בגוף עצמו, הם הכנה לעתיד, בסיס להפיכה. היא רופאה כל כך טוטאלית עד שהיא מבקשת לחסן את בנה מפני המוות עד מוות:

אני כאם, חייבת להלחם בכל הצרות, אני מוכרחה להגן על הילד הזה מפני אינספור רעות חולות ופגעי טבע... הכרזתי מלחמת חורמה: דולי נגד שאר העולם... ביני וליני החלטתי, שבתור התחלה אני מחסנת את הילד הזה מכמה שיותר מחלות. רצתי החוצה לקנות חיסונים נגד טטנוס, שעלת, דיפטריה, שיתוק ילדים, חזרת, חצבת, אדמת, אבעבועות שחורות, שפעת ועוד מחלות ודחפתי לו את כולם בבת אחת – למרות שידעתי שאסור לעשות את זה. לא יכולתי לעצור בעד עצמי, לא יכולתי להשתלט על הדחף האמהי. (עמ' 18)

"דולי סיטי" הוא ספר דיסטופי המתרחש בזמן לא מוגדר עתידי בעיר שהיא סיוט וככזה הוא מקצין את הסדקים בסדר החברתי והלשוני ומאיץ אותם לידי משבר. הנבואיות של הטקסט במקרים רבים נובעת מהעין והאוזן האבסולוטית של דולי, המממשת את הפיגורה של האם הלאומית עד הנקודה שבה הסדר הקיים, הלשוני והמציאותי, המעמיד אותה ככזו, הופך לסכנה הראשית שיש להילחם בה ולדבר שיש לרפא אותה.

אורלי קסטל בלום מסמנת את השבירה, את הדחייה של המודל והפקיחה של השפה אל העירוניות הזוחלת והמדבירה שהיא ישראל, שאין בה טבע נוסטלגי, רק נדל"ן. אורלי קסטל בלום משוחררת מאלה ומשחררת מהם באמצעות הטיפול הרדיקלי שלה בשפה ובדימויים המבקשים בדרכים שונות לכפות על היושבים

בארץ תודעה שאינה שלהם. להזריק כלורופיל עם א.ד. גורדון, זה הדבר הראוי לעשות בדולי סיטי, הכפלה ראויה של אותה "הזרקה" אידיאולוגית שלתוכה היא גדלה ושאינה היא מחסלת חשבונות.

כל זה הוא גם עניין מזרחי, כלומר, ההיחלצות מהמסגרת הכפויה, הדיסטופיה של דולי היא האוטופיה הציונית, מכשיר השחרור שהפך למכשיר של דיכוי. לכן היא נוסעת לארץ אשכנז על מנת ליישר את העניין הזה עם המוסר והכליות וגם ליישר את ההדורים עם חברת ביעף שהעסיקה את אביה בלב מבנה הכוח הכלכלי פוליטי תרבותי. העמדה הזו, להיות על תנאי בלב הדבר שמעמיד אותך על תנאי, היא ליבת הרפואה של דולי. במובן אמיתי ומוחשי ביותר, היא מפעילה את כל האלימות הזאת בשפה על מנת לרפא את העולם. חיסול החשבונות הזה, ההאצה של מלחמת האזרחים, מביאים אל המקום שכל מלחמות האזרחים מגיעות אליו כהכרה צלולה שכל המאמץ התרבותי שלנו, תפקידו למנוע אותה. הלשון שמתענגת על האלימות לאו דווקא לומדת את טעמה לבקש עוד, לעיתים היא מסתפקת בכך. כמו בסרט של טרנטינו ("כלבי אשמורת", סרטו הראשון, גם הוא מ-1992) האלימות האזרחית של הנקמה נפרקת בבדיון:

*נכנסתי למשרדו של הבוס, והזרקתי לאשכנזי, אידלמן, מימלמן,
סיפיליס בלתי מתפשר, יען כי הפחיד והשפיל את אבי. האיש התחנן
שארפא אותו, ואני משכתי, עבדתי עליו שארפאו, שאעשה לו מסז'.
מיד כשנכנסתי הביתה עם השכוי שלי - תקעתי לו זריקה בתחת,
השכבתי על אלונקה, קשרתי אותו אליה ותליתי מהתקרה חוט
שבקצהו עכברוש רעב וחולה נפש. לא ידעתי אל נכון את מי
מהשניים אני מענה, אבל זה היה בכל זאת מרגש. (עמ' 25)*

השכוי נושא איתו שבויים אחרים, במיוחד את אותו כפרי של יזהר שגורלו נגור לאחר יד, כמו אותו אשכנזי, רק באמת. הפואטיקה של העינויים מביאה את כל העולם הדכאני פנים אל פנים עם העכברוש, השחור המגעיל שהפחד ממנו הוא הצדקת הדכאנות. אכן אין לדעת מי מעונה יותר, אך זה מרגש בכל הכיוונים, משחרר את כל הצדדים, בוסים ועכברושים, מהפחד שלהם. דולי סיטי לבסוף היא עיר מרפא, היא אינה מרפה אבל היא משחררת. השורה התחתונה ברומן מעמידה את הקוראים בגאווה לצד הבן שנכשל בחטיפת מטוס ביעף:

ידעתי שאחרי כל מה שעשיתי לו, כדור או סכין בגב - זה לא דבר שהוא לא יכול להתמודד איתו. (עמ' 123)

טומוגרפיה של אימה אילנה ברנשטיין

"זה ראשי-תיבות", מסבירה דולי לאופטיקאית שמנסה לברר מהו המקור לשמה, אבל היא לא מפרטת. דולי סיטי - חשבתי פתאום בקריאה חוזרת, היות שהסורק הזה הומצא כבר ב-1975. כלומר, טומוגרפיה ממוחשבת של התודעה של דולי. יתרה מזאת, סיטי של הלא-מודע שלה, בלי לבטל את חשיבותה של העיר הנמצאת ברקע הרומן ונושא האימהות העומד במרכזו, הן מפני שדולי היא רופאה כביכול, והן מפני שהכתיבה של אורלי קסטל בלום רצופה, בין השאר, באזכורים של חידושים טכנולוגיים ושל תגליות בתחום המדעים המדויקים.

אך למרבה האכזבה, גם בחלוף שלושים שנה, סריקת הלא-מודע לא אפשרית, גם לא סריקת התודעה, אלא כסריקות מטאפוריות או כייצוגים לשוניים בספרות היפה או בספרות הפסיכואנליזה, והפרשנויות התייחסו למילה סיטי במובן הצר של עיר, הגם שמכשירי הסיטי לא היו בשימוש רחב עד שנות התשעים. גם גיליון זה של מאזנים, המתייחס אל דירוגה של תל-אביב במגזין אקונומיסט כעיר היקרה בעולם, מציין יום הולדת לדולי סיטי הן מפני שהרומן המבריק הזה, המקפל את גאוניותה של אורלי קסטל בלום, בן שלושים, והן מפני שהוא מתכתב במידת מה עם העיר תל-אביב כפי שציינו עורכות כתב העת בפנייתן.

דולי סיטי היא העיר שדולי מתגוררת בה, ובה בעת היא העיר השוכנת בראשה של דולי. העיר ובנה המודבק לגב שלה כמו פרבר. דולי סיטי היא בה בעת תל-אביב ולא תל-אביב היות שמצוין במפורש דמיונה לתל-אביב. למרות זאת, הקוראת יכולה לזהות בה את פרצופה העתידני המנוכר של תל-אביב, שכמו בנבואת זעם נהפך במידה רבה להווה שלה במרוצת שלושים השנים האחרונות.

בהזדמנות זאת אני רוצה להתייחס גם לדולי, הרכיב הראשון בשם של הספר. בתרגום לעברית דולי סיטי היא עיר בובה. או בובה של עיר, או עיר שתושביה הם בובות ואפילו בובות ממוכנות, וביחיד בובה ממוכנת בלשונה של דליה רביקוביץ. כלומר בובה שפעולותיה הן מכניות ואין למחברת שליטה עליהן, ודולי תוארה בביקורות כאובססיבית, כרצחנית, כמטרפת, כמנהלת סגנון חיים לא אפשרי, והואשמה במירכאות ושלא במירכאות בפרפקציוניזם הרסני, במעשי טרור, בהתאכזרות לבנה ובהתעללות באופן כללי.

דולי סיטי הוא במידה רבה סריקה של חרדה אימהית. אילו אפשר היה לשקף את החתך האימהי שבגופנו ובנפשנו, דולי סיטי הוא הפלט שהיינו מקבלות. טומוגרפיה של אימה.

אין עיר ג'וליה פרמנטור-צייזלר

כמו בפוסטר הציורי *Visit Palestine* המזמין אותנו לביקור חלומי בפלשתינה בואו נצא כעת יחד לטיול פסטורלי ב"דולי סיטי"! כמובן אין פה הרבה עצים פורחים, גם האופק לא מנצנץ בשקיעה כתומה. "דולי סיטי" מפחידה פחד מוות. אז יגידו – כל עיר גדולה היא מפחידה ורעה, ויגידו גם שכל הערים הקטנות מפחידות ורעות. גם המושבים, גם הקיבוצים, גם האיים הבודדים מפחידים ורעים. מספיק שיגור שם אדם אחד והיישוב כולו יטבע ברעל. רעל טוב, רעל אנושי, רעל שאין בלתו. אבל העיר הגדולה "דולי סיטי" מפחידה ורעה לתפארת. האם "דולי סיטי" היא תל-אביב? אולי אני לא בטוחה שיש בארץ ישראל ערים גדולות בכלל. מפוארות כאלו כמו ניו יורק, מונטוניות כמו לונדון, גרוטסקיות כמו דובאי, מפוצצות כמו קהיר. לנו יש את התל-אביב ומעבר לעובדה שהיא עיר, תל-אביב היא רעיון דמיוני על עיר. בחלוף הדורות הדמיונות משתנים, אלו רוצים מגדלים, אלו מתגעגעים לבתי הקפה הרופפים, אחדים מחבקים בעוצמה את הזוהמה של דרום תל-אביב, אחרים בורחים לצפונה להתהדר בלחמי מחמצת עטורי דגנים. אבל כך או כך מי שיפקח את עיניו בכל רחוב נתון בתל-אביב יגלה את האמת המרה – תל-אביב היא אין-עיר. ולכן, מכיוון שיש כל כך הרבה דברים בחיים שנראים כדבר אחד ומתקיימים במציאות כדבר אחר לגמרי אנחנו נוקקים לספרות, אנחנו נוקקים לאורלי קסטל-בלום. כי תל-אביב (הנה עוד רעיון על תל-אביב) ב"דולי סיטי" היא עיר עיר! ענקית, מתמתחת לגבהים, מוצפת ביבים, פליטים ממקומות רחוקים, תמהונים, סהרוריים. ולכן הקריאה ב"דולי סיטי" היא בעיני קודם כול חוויה עירונית. זהו ספר שהמרחב קיים בו, מקבל ממד מפלצתי-דינוזאורי; בין מגדל בין 400 קומות לבין קריסה של חיי הנפש המרחק קצר מאוד. ב"דולי סיטי" קסטל-בלום היא ארכיטקטית נוראית, מהנדסת כושלת, אדריכלית נוף פושעת, מעצבת פנים מעוררת פלצות, ובעיקר סופרת מבריקה.

אז בואו לביקור ב"דולי סיטי" וקחו את מעלית הזכוכית הגלילית, אשר יורדת ועולה בתנועות ספירלה ותבינו כל מה שיש להבין על חיי אדם! את הפסיכולוגיה תורקו מהקומה ה-37, את זיגמונד פרויד תראו ב"דולי סיטי" רץ ברחובות, מנסה לנשוך את הזנב של עצמו. ב"דולי סיטי" אין גבולות, תוכלו לעשות מה שתרצו (בעיקר לקרוס לתוך עצמכם), ב"דולי סיטי" יש גם מסעדות גורמה נהדרות – מגישים שם עוגות גבינה, ירקות אורגניים, וגם חרא בצנצנת! ואתם, אתם עדיין שותים קפה בתל-אביב?

למות משמלה אנה הרמן

1

חכיתי לך מחויץ לתא ההלבשה.
חכיתי לך כשאת נתקעת בתוך הבגד.
מבעד לוילון הרגשתי בבושה

אבל עוד לא הבנתי איך את נאבקת
לנשם, איך את נתקעת ברצועה צרה
של בד שסביב חוץ החלה מסתבכת.

והאוויר הלך לו ואזל. צרחת.
הרגשתי איך השמלה הולכת והורגת.
כל האוויר נסחט מתוך גופך הרך

אך לאמך את לא נתת דריסת כף רגל.

2

אך לאמך את לא נתת דריסת כף רגל,
אך לאמך הורית שתשאיר בחויץ,
כשהחזה שלך כמו שלפוחית של רגש

נתקע בתוך הבגד ונותר לחויץ.
ואת צעקת ותא ההלבשה שקט
כשכל גופך היה שם עד מחנק מחויץ.

אבל כשאת נולדת וכשאת נתקעת
בתעלת לדה שנעשתה צרה עם
כל התכווצות של פחד סביב גופך הקט,

גם אז גזרו בגוף שלי עם מספרים.

3

גם אז גזרו בגוף שלי עם מספרים,
נכון יותר לומר – חתכו בי עם סכין,
בכל שכבות הבטן, זה מה שקרה עם

חדר סכין חדה. בקצב לא תקין
ילדתי אותך ואת נתקעת באמצע,
נתקעת בין הלבצע והלהקיא.

נפתח צנאר הרחם אצבע אחר אצבע,
עד עשר אצבעות, אבל הראש נותר
גבוה, כך אמרו. מאחורי העצם

את התחמקת משביל חייך הנסתר.

4

את התחמקת משביל חייך הנסתר.
אבל בתא הזה, בת שתיים-עשרה וחצי,
ראשך העברי יצא לבד ותר,

בבגד כמו בתעלת לדה לוחצת,
אחר אור, אחר חיים עצמאיים
של נשימה חפשית שתנתן כחסד.

והחיים היו פזורים איים-איים
ואת בים עמק, במצולת אין חקר,
שחית, נחנקת, בין גלים טובעניים.

מחוץ לתא אני חכיתי לך כמו שקר.

5

מחוץ לתא אני חכיתי לך כמו שקר,
 חכיתי לך כמו אמא שגופה הרדם.
 ברוח הפעור בין צעקה ושקט

נתקעת בתוך שרוול הבגד. הדהודם
 של הסוסים שדהרו בלדתך
 חזר אלי עם רחש מכשירים ודם,

משקה רעיל ומר וחמר מחטא.
 הרחש הלבן של ליל סופה קרה עם
 שלגיו חזר אלי, רק אז בקול חותך

צעקתי סוף כל סוף: "הביאו מספרים!"

6

צעקתי סוף כל סוף: "הביאו מספרים!"
 נגשתי למוכרות. הבטחתי לשלם.
 נתקעת עמק ברצועת מכנס צרה עם

גופך המתבגר. אימת להעלם.
 וכמו בשר מרדם גזרתי את הבגד
 ומתוכו הגחת וכל גופך שלם.

בכיך שטף את החנות המאבקת
 והמלים שלך השפיעו כמו מגנט -
 את לא רוצה למות משום שמלה או בגד,

תמיד רצית למות ממשהו מגניב.

פורנוגרפיה אורין רוזנר

1

לפעמים כשאנחנו שוכבים
האור הכחל נדלק בעיניך
החדר נמלא בנשים שצפית בהן
והן מתעופפות בחדר, מרצדות
כמו גחליליות.

הן קורנות על בשרי, לתוכי,
את מה שראית כשהיית נער -
נשים מתנשקות זו עם זו, צפרניהן הארוכות
משוחות בלכה,
מעמיקות בכשר הנפער,
מתפתלות ומתעותות
זו על זו, מתגלגלות לחרק
ואור קר נדלק בבטן.

אתה אינך חומל עליהן אבל הן
חומלות עליך,

החדר מופז
בסליחתן.

2

אבל לי הן אינן סולחות,
והן נשים, לא מעופפות.

הן נשים והן נועצות את שניהן בערפי
הופכות אותי על בטני
שורטות וצובטות ומושכות בשערי עד שאני צועקת.

3

ואולי הן רק הדשן החי של אהבתנו?

מטתנו היא האדמה הנושמת של היער,
 נזונה מכל הדברים שמתו ונשרו מטה
 אל מצעי הבץ שעליהם אנחנו מתעלסים.

4

לילדים שינלדו לנו מן המטה הזו
 נספר שפורנוגרפיה אינה דומה לחיים
 האמתיים, אבל לא נספר על חיינו האמתיים.

5

וכשנהיה זקנים נהפך לאח ואחות,
 והן יבואו, אסופיות
 כמו ילדות, לזחל אל המטה
 ולהרדם בינינו.

נשימותיהן ירגעו,
 גופן ירפה, מתחת לפיהן
 רוק יקנה אל כרית
 כמו אגם מים זוהר.

לבסוף לא נגע עוד זה בזה,
 רק גלטה אותן, נביט בהן ישנות,
 לא נשים לב לחלומן האחר.

סיפורונים ריקי זסקל

החשמלית

טוב שלפחות את שדיה הסתירה תחת חולצת התחרה הלבנה ורק נקיץ צר חשוך כעיפרון ומקומט רימזו על מה שהתרחש שם. חוץ מזה הכול היה בחוץ, שכבות הקונסילר שמסגרו את העיניים הקרועות המבוהלות, השפתיים שנצבעו ללא מראָה במהלך הארוחה והתכווצו לכעין נשיקה באוויר, מלווה במצמוץ, שתי האצבעות שמשכו שוב ושוב את קווצות השיער הצבועות פסים, דנדון מצעד האצעדות על כף היד שליווה את התנועה, והדיבור הרך המערסל, המשפיע מחמאות על הסוככים בהמתנה עבה לשמוע כאלה בתמורה. אף אחד עוד לא מת ממנת יתר של קומפלימנטים, אבל גם כשנעמדה יכולתי במאמץ להחמיא לה על עורה החלק, על גזרתה החמקמקה כתרנגולת או כחשמלית ששמה רעב, אך בשום אופן או השתדלות לא יכולתי להחמיא לה על זוג רגליה שהג'ינס סקיני המתוח עליהן הדגיש את הרווח הבלתי ניתן לשיעור של גפרוריותן ואת המראה הכחוש עליו נאבקה רגע־רגע, זועק זכור את יום המוות.

טמבורייה

היו לה לאישה שעמדה מאחורי דלפק חנות הצבעים, הברגים וכלי העבודה ככיכר העיר הקטנה בצפון העיניים היפות ביותר. הייתי נכנסת רק כדי לראות את יפי פניה ולהרף ראיתי באפלת החנות המגובבת את רומי שניידר מפשילה את שרוולי חולצתה ובפנים שקטים כמסכה לבנה חושפת את פנים זרועותיה. לימים פגשתיה שוב בפתחו של השוק בעיר שללא הפסקה יושבת מאחורי דלפק חנות תבלינים זערורית כמיניאטורה, דחוסה ריחות עדנים, שואלת לרצוני בעיני הגלובוס שלה השקועות בפנים שהתקמטו כתפוח. בקשתי פפריקה ווניל, ציפורן ופלפל, רק כדי לשוב ולראות את תנועת היד מתכוונת לשרת, מפשילה שרוולים, חושפת את המספר הכחול כעיניה. לימים כבר לא ראיתיה, רומי לא נקברה בירושלים.

טרם קפא ליבך את החורף

מישהו מטעם התקשר או שלח דוא"ל אנחנו שמחים להודיעך ששירך טרם קפא ליבך את החורף יהיה שיר האנסין בבחינת הבגרות של שנת... ליבי אכן קפא

לשנייה, עד שנזכרתי שמעולם לא כתבתי שיר בשם זה. ייתכן שכל אחת מן המילים הופיעה בשיר כזה או אחר פרט למילה קפא, אך כולן לא התקבצו לכדי שיר אחד. סיפרתי לחברה שלי שאמרה לי מ'כפת לך שיפרסמו, לה זה קורה כמעט בכל חלום.

דלתי פתוחה בפנייך דני דויטש

מבעד לענבל המנועול
ליל
כוכבים
נופלים

כשהלכת,
לקחת אתך
צרור מפתחות
כמו סוהר שנצלם בחשך

שירים שולמית אפפל

משא ומתן

אני שואלת את שמים מתי היא מתכוננת לזוז
ואולי אפשר שתדלג לארבע ונגמר עם הלילה
או תצטנף אילת השחר בענן הסלע
שם תפרק עצמה תלד ותגאל בינתיים אקום
לכלים של ליל אמש גם אם חשוך אין אור בחוץ
לא עכשו ולא בחמש כשעתון שמגשים את נבואות
יום אתמול כבר נמצא לפני הדלת. איש צעיר
במעיל רוח הניח אותו שם בשבילי

בחוץ מגפה

שבו הבעות מראות היום התהפכו
מי שפלח את האויר לא היה תן
התרחקתי מהחלון ישבתי לשלחן
אמרתי אהשב מלים הלכתי למטה
המלים לא באו. בחוץ מגפה

רקיע משלך

אפשר ששיר שלך יפחיד אותך
גם כיך אותך ואת תטמני אותו בספר
ויום אחד יעלה בידך להוציא אותו
יבש כפרח מתפורר כפרפר
ולהניח אותו כאן כי זזת משם
וכבר תהי כל כך אדישה
שתכתבי כמי שספונה
ברקיע אבוד משלה

מה שלא אמרתי במפגש שירה עם אסירי עולם בכלא רמלה רוני סומק

איזה
מזל
שבשירה
אין
מאסרי
עולם
אחרי
שכורתים
ראש
מיתר
של
מלה
בת
זונה.

מקצה אל קצה דורון מנשה

לנו אין את חמרת הלבוש
או את מקסם
האפור וחקמת הכריזמה
והשקוי

לנו אין חכמות כלל
אנחנו פוסעים לארץ ההסטוריה מוזרים
ובלויים
פוסעים בשקט כדי לא
להעיר את גבירי הלילה
ונסיכות הבונבונים

הולכים מקצה אל קצה
מאלקים לאלקים

שירים

עדן אביטבול

נתוני פתיחה

דאמר רבי לוי:

מפני מה אין קולו של אדם נשמע ביום כדרך שנשמע בלילה?
מפני גלגל חמה שמנסר ברקיע כחרש המנסר בארזים (יומא כ':)

גָּבַר בֶּן שְׁלוֹשִׁים לְכוּחַ פּוֹחַד מֵהֵימָּן
שְׁאִינוּ גּוֹמֵל חֶסֶד עִם מִי שְׁאִינוּ אָסִיר
נִמְלֵט, זֹמֵם נִקְמָה מְרַשִּׁימָה
כְּמוֹ שֶׁל אֲדַמוֹנֵד דְּאֵנְטֵס.

גָּבַר בֶּן שְׁלוֹשִׁים עוֹד הוֹלֵךְ עִם עֵינָיִם
בְּמַדְרָכוֹת, עוֹד שׁוֹמֵעַ קוֹלוֹת קוֹרְאִים לוֹ לְהַזְדַּקֵּף
וְלֹא שָׁיֵשׁ לוֹ מִשְׁהוֹ נִגְדַּד דּוֹרְסֵי לִילָה נִחְבָּאִים בְּצַמְרוֹת
וְלֹא שֶׁהוּא מַחְפֵּשׁ מִטְּבָעוֹת אַבּוּדִים.

גָּבַר בֶּן שְׁלוֹשִׁים אָבָא
אִם הִיָּה יָכוֹל הִיָּה שְׁבָלוֹל, מְרַגֵּשׁ
בְּיָמַי אֶת הַשֶּׁמֶשׁ מְעַרְעֶרֶת
וְאֵין לוֹ אֵיךְ לְהִגֵּן עַל הַיֶּלֶד בְּרַחוּבוֹת
רַק בְּאַרְבַּע אַמוֹת שֶׁל בֵּית.

גָּבַר בֶּן שְׁלוֹשִׁים נִרְ-הֶלְיָלָה
פּוֹרַח בְּחֶשֶׁךְ וּבְבִקָּר
מוֹצֵא אֶת עֲצָמוֹ כְּמוֹ בְּדֵל סִיגְרִיָּה מְאֵתְמוֹל
צָף בְּכוֹס מַיִם, מְקַלָּף
חֲשׂוּף, מִתְעַקֵּשׁ לֹא לְטַבֵּעַ.

מצנפה רמוון

איך יכול להיות
שבכל המרחב הזה
את מרגישה כלואה
ההרים סוגרים עליך
הכוכבים דוקרים.
הכרתי מישהו שמצא
חפש ללא גבול
על מדרכה אפרה
כמו זו שקאן
בין השכון לקו הנוף
במרחב שעלול לכלא או לשחרר
תלוי על מה את חושבת
תלוי בין שמים לעיר.
יש משהו מבהיל בקלילות של היעלה
המדלגת על חדו של העזאזל שתחמינו.

שירים*

בן ציון גולדשטיין

*

אחרי מחלף נבטים,
 גופי תנך עירמים.
 תילי חשמל מוליכים
 חלופי הזמן
 מרחקים שרחקתי
 רחקתי

*

והנה סמיטרילר
 בקר יורד
 דוהר
 ורוח גדולה וחקק
 לא ברוח
 ואחר הרוח רעש
 לא ברעש
 ואחר הרעש גלגל שמש
 לא בשמש
 ואחר השמש
 קול דממה דקה
 לא בדממה
 ואחר הדממה
 הפקר ארץ
 ויפרוק מדבר שחון
 לוקק-מים מבשרו
 ירק
 איננו אכל

* מתוך מחזור "אל מקום נמוך בעולם" מתוך ספר שעתיד לצאת בסדרת "כבר לשירה".

*

זהו עמק השדים בו ים נסוג
 שרשרת צנאר נתקת
 המלים נושרות כחרוץ רוח אין החול
 וכהגים שיבקשו מתנות
 מי קרסלים נסוגים בצלילי פסנתר
 יפה כמה שנסוגים מותירים
 הברות, עשב רך, עשב רך,
 תמלחת.

*

קרוחי צרצרים כתפתר
 דברר הדהדי
 רילה רילה וברומ
 חורצצי חצצ
 צחיחי טמב ב

*

יש מדבר, שכדי לנוס מאתו
 עליך לעשותו קפנדריא, לחצות
 בגב חשוף, מכנס משמש,
 ואין סכין בין שניד.

כל זאת אני אומר לעצמי,
 על המפתן, ואנשי העיר נסבו
 חבושי כובעים חליפות,
 גמרות עז והדר, פאות קאסטם,
 ליפסטיק לשמוש בשבת.
 צא אלינו צא
 ונדעה אותך (ונגשתי
 לפתח הדלת)

ואני עומד במקום
 שעומד נכנס לא נכנס
 והוא – המדבר
 נכנס בי.

זרה לעצמה: קריאה ב"עבודות וימים" לילך נתנאל

אורית נוימאיר פוטשניק

מה אנחנו יכולות לדעת על דמות שאינה יודעת את עצמה? שהיא זרה לעצמה? לא משום שהיא מוליכה שולל, לא משום שהיא מתעתעת, לא משום שהיא מעוניינת להפעיל מניפולציה על הקוראים או אפילו על עצמה, לא מפני שהיא "מכחישה" או "מדחיקה", כפי שינסחו זאת הפסיכולוגים, אלא מפני שהיא משוללת יכולת לאחוז באותו גרעין של מוצקות עצמית המתבטא תמיד בתשוקה, בהתעוררות הרצון. מה אנחנו יכולות לדעת על מי שמדברת את עצמה בשפה גלית ומפותלת? כזו שמי שמנסה להבין אותה תמצא את עצמה כמנסה לאחוז רוח?

כותרת הרומן "עבודות וימים" מצהירה על ההפך הגמור מזה – על המוצקות, על הסדר. "עבודות וימים" להסידור הוא המדריך לחיים הנכונים, לחיי המידות הטובות והמעשים הראויים על פי העונות החקלאיות וסדר הזמן. "עבודות וימים" היא גם היצירה המבארת את השתלשלות הזמנים, את ההיסטוריה המיתית הקדומה שהורידה את המין האנושי מגדולתו אל עבר חיי המעשה והעבודה, שהם כאמור החיים הראויים בעולם שבו מכל עבר רובצים ומאיימים קנאה, חמדנות, תאוותנות ופגעים אחרים. מובן שביסוד הקשיים, והכאבים בעולם הזה, נמצא חטא קדמון – חטאיהם של פרומתאוס ופנדורה – האישה הראשונה וזו שהביאה עלינו את כל פגעי העולם כשנכנעה לסקרנות הנשית, לדחף, לתשוקה.

אבל "עבודות וימים" של לילך נתנאל אינו מציית לסדר הזמן, אלא פורע בו בכוונת מכוון. זמן ההווה של הספר הוא שעתיים, בין חמש לשבע אחר הצהריים, שעתיים שבהן ילדיהם של עדה ואיתן אינם נמצאים בבית ואילו עדה ואיתן מנסים לקיים את מצוות הבורגנות מלומדה; יחסי מין ב"מן האיכות" כשהילדים אינם. זה אינו עולה בידם בסופו של דבר, או שמא מוטב לומר, אינו עולה בידה של עדה. מחשבותיה משוטטות אל העבר, אל עבר אביה, אברהם אבני, אל אנג'ל שטיפלה בה בילדותה ואל נלי ענר – אהובתו של אביה ואהובתה שלה. המעקב אחר השוטטות זאת של התודעה אל תוך ומחוץ להתרחשות ההווה, אל תוך ומחוץ לזמן, הזכירו לי יותר מכל את "גברת דאלווי" של וירג'יניה וולף. גם כאן, כמו גם אצל וולף, יש עיסוק בהחמצה של החיים הבורגניים. גם הרומן הזה מתאר ולא מתאר, אוהז ומסרב לאחוז באפשרויות החלומיות שנשארו תלויות בחלל הנפש.

עדה אבני היא בת יחידה לאביה. היא גדלה ללא אם. היא באה לעולם, פרי מעשה של אהבת נעורים, גילוי ראשון של המין, ונמסרה למשפחה אומנת. אביה תבע אותה לחזקתו בהיותו בן עשרים ואחת וגידל אותה ללא אם. מלבד איתן, בן הזוג של עדה, אביה הוא הגבר היחיד ברומן ודמותו מעוצבת כשל אל. הוא

אדריכל, בונה, בורא. אברהם אבני - אב קדמון ומיתולוגי (מכריו ואוהדיו הרבים מכנים אותו "אבא אבני" כי הוא עובד בלילות ו"מוליד את הימים"). הוא מוקף בנשים, כולן חשוכות ילדים משלהן, כולן נמשכות אליו בחבלי קסם. אבל הוא אינו מתמסר באמת לאף אחת מהן, לא למאהבת שלו "הדודה מבלגיה" שמגיעה בכל שנה עם רומנים רומנטיים שאיתם היא משתופת על הגג ועם שוקולד באריות הפיל הקסומה שמהלכת קסם מבעית על דמיונותיה של הילדה, ולא לאנג'ל המטפלת, המאוהבת בו גם היא ומטפלת בו כילד. אנג'ל מפצירה בו למלא את החסך האימהי בחייה של בתו - למצוא לה אם. "אמא יש רק אחת" היא מצטטת באוזניו את "הזור" של קאמי ומאשימה אותו במשתמע (השתמעות שאברהם אבני מבין מצוין) בפשע האדישות, ביצירת הזרות הזו בנפש בתו, ביצירת החלל נטול הרצון, משולל האחיזה. אברהם אבני לא מתרשם. אין שום כוונה להיענות להפצרות, או להכיר בעצם קיומו של החסך. הוא חילץ את משפחתו, את עולמו, מתוך הקיום הבורגני, הנכון והמקובל, וחזר אל קיום מיתי. הוא מגדל את בתו החכמה והמוכשרת בדמותו, להיות אדריכלית כמותו, כאילו בקעה מתוך ראשו. הבת מצייתת. דמותו המיתית של האב, כאל בן בלי גיל, נבנית בראש ובראשונה מתוך תודעתה. אבל עדה אבני כבר איננה האישה המיתית שבקעה מראשו של אביה. היא אינה אתנה - האישה הגברית המניעה צבאות ומלווה גיבורים. היא הופכת לאדריכלית כמצוות אביה, אבל הוא: "מודאג מתכנוני הסרק שיצאו תחת ידה, לא רק בשנים הראשונות ללימודים...". היא נישאת לאיתן, נצמדת לגבר ומבקשת את חסותו, תובעת ממנו שיעשה לה ילד (ואיתן נענה) אבל גם "שיגיד לה מה יקרה בסוף... הסוף של הכל, של כל זה", כלומר שיפרוש עליה חסות של מבוגר על ילד. היא מבקשת חסות אבל מסרבת לה ומורדת בה. באביה היא מורדת דרך התכנון הלקוי בעיניו או דרך הסירוב שלה לקבל את תכניותיו. את איתן, שמשתוקק להתאחד איתה באיחוד המיני ההטרוסקסואלי המובטח של גוף ונפש, היא דוחה. היא לא מאפשרת לו להבין את שפת התשוקה שלה, לא מאפשרת לו להתחקות אחר נתיבי הרצון שלה. למעשה היא לא מאפשרת זאת גם לעצמה. השפה שבה התודעה שלה מדברת אל עצמה, השפה שבה היא מתארת אבל גם יוצרת את התשוקה החושנית, המינית שלה היא סבוכה ונפתלת, חומקת במתכוון מכל אחיזה, ודאי מאחיותו של גבר כמו איתן שהתשוקה שלו ברורה, מוחשית וחד משמעית כזקפה במכנסיו. היא גם חומקת מאחיותה של אישה אחרת: אלונה, איתה הייתה לה חוויה מינית צעירה, ראשונית וחמוצה. אבל התשוקה של עדה חומקת בעיקר מאחיותה שלה, כל הזמן חומקת. הרומן משופע בתיאורי מין. הגוף והתחושות המיניות מתוארים בהרחבה, בלשון פיוטית מאוד. אבל הלשון הזו כפופה לתודעה המעורפלת של עדה, שנודדת ללא הרף למחוזות אחרים, נכנסת ויוצאת מהגוף ומתחושותיו וכמו מרחפת מעליו ומסרבת להתמסר, במובלע וגם בגלוי. גם הקוראת תתקשה, על אף התיאורים המפורשים לכאורה, לחוש בעת הקריאה את התשוקה, התאוה שביסוד המעשה המיני. ניתן לומר, שהרומן עוסק לא רק בשאלת הקשר הסימביוטי בין אב לבתו, לא רק בהיעדר האמהות והחסך הנוולד בעקבותיו, לא רק באהבה בין

אישה לגבר ובכמיהה של אישה לאישה, אלא בעיקר בשאלת התעוררות התשוקה ומהותה, בשאלת עצם התעוררות הרצון.

בניגוד לאיתן, בניגוד אלונה, בניגוד לתחליפי האם המוקדמים: הדודה מבלגיה ואנג'ל המטפלת, אישה אחת מסוגלת להבין את שפת התודעה של עדה, להיענות לה ולחלץ ממנה רצון כמעט מפורש. נלי ענר שוכרת את שירותי משרד האדריכלים של אברהם אבני כדי לעבוד על פרויקט השבחת נכסים ברחוב "נר הלילה", שבו היא בעלת דירות ולהתגבר על הרוח המערבית שמטרידה את שלוותם של דייריה. כדי להתמודד עם איתני הטבע, נדרש גבר שווה ערך להם, בעל שיעור קומה טיטאני, פרומתאי. נלי, צעירה מאברהם אבני ובת גילה של בתו, הופכת למאהבת של האב ונראה שהיא היחידה מהנשים שהקיפו אותו שיש בכוחה להוות משקל נגד לגבר הזה, שאינה לוקה בהיקסמות, שמרגישה נוח בחברתו, שאינה מנהלת נגדו מאבק סמוי שניתן רק להפסיד בו. אבל נלי גם מפנה את תשומת ליבה לעדה והיא היחידה שמתעמתת עם שאלת הרצון שלה. בניגוד לאיתן, שמוותר על רצונו אל מול הסירוב של עדה, למרות המשאלה שלה שיכריח אותה, שיפעיל כוח, נלי מתעמתת עם עמדת הסירוב העיקשת הזו: "אל תגידי לי לא" כך היא מרשה לעצמה לומר לה. היא אולי היחידה שמרשה לעצמה לומר לה כך. ומכאן מתחילה ביניהן מערכת יחסים של מראות והשתקפויות ותשוקה לחדור אל מבעד למראה. גם המיניות של נלי היא נפתלת וגלית ומרובת פנים, אלא שהיא לא נעדרת את המרכיב של הרצון הברור והבהיר "החשק שלה, ידע אברהם, החשק המתעתע שלה, דקה מאד ושברירית כשהיא מבקשת, ובעצם היא יציבה, לא מודעת, ויודעת, מאד היא יודעת..." נלי היא היחידה שמסוגלת להביט אל תוך עדה ולראות את הרצון העירום, הפשוט, התובעני שנולד מתוך החוסר, מתוך ההיעדר, ולכן היא היחידה שיש לה גישה לתשוקה המינית של עדה, היא היחידה שמצליחה באמת לגעת בה, היחידה שמסוגלת לעורר את התשוקה המינית של עדה כלפיה.

נלי ענר היא דמות מיתית, חלומית, היא האישה היחידה שהאב והבת באמת נזקקים לה, דמות האם הגדולה, המאהבת הגדולה מהפנטזיות. אבל האם נלי, שרואה אל תוך נפשה של עדה, פתחה כפנדורה את מה שהיה מצווה להישאר חתום ונעול ובכך דנה את העולם שבנתה עדה לעצמה להרס ולפגע? הרומן פותח בשאלה: "האם יכול להתרחש משהו שיקטע במכה אחת את הכל?" האם עדה תהיה מוכנה לתת למיתי, לפנטסטי, לתשוקה שבאה מתוך ההזיה לחלחל אל תוך החיים הבורגניים, אלה המתכנים לעיתים "חיים עצמם", אל תוך הסדר הטוב והנכון של העבודות והימים? או שמא מגע היד, מגע הגוף של האישה הזו, נלי ענר, יצליח ללמד אותה לאחוז ברצון שלה עצמה, בתשוקה שלה, בגרעין העצמי המוצק? האם הוא יעזור לה למצוא את הסדר הטוב של עצמה? בניגוד ליצירתו של הסידוס, זו אינה ספרות דיסקטית. אין מוסר השכל, אין הוראות הפעלה. אבל אולי ניתן לאחוז לרגע בורם התודעה המתערבל, לפני ההמולה של הילדים וארוחת הערב.

בין ספר לסרט: נאפולי האפלה סיון בסקין

ספרה של אלנה פרנטה "הבת האפלה" ראה אור ב־2006, אחרי שפרנטה פרצה לתודעה עם "ימי הנטישה" ולפני שנכנסה לכל בית קורא עם "החברה הגאונה". אני עצמי הגעתי אל "הבת האפלה" אחרי שקראתי את כל שאר ספריה של הסופרת האיטלקייה המסתורית, ולכן חוויתי את הגיבורה שלו, לדה, כווריאציה נוספת, צעירה יותר וכנראה ענייה פחות, על אלנה גרקו, גיבורת "החברה הגאונה". בעוד "הרומנים הנאפוליטניים" התמקדו בחברות בין נשים באורך חיים שלמים, ב"הבת האפלה" פרנטה נגעה באומץ חסרת־תקדים באפלה הגדולה שבאימהות. סרטה החדש של מגי ג'ילנהול סיפק עבורי סיבה מצוינת לחזור לספר, ולנסות להשתקע בחלל הסמיך שבינו לבין הסרט.

חוט השדרה של הסרט ושל הספר עובר באותו מקום: בתוך האתגר הבלתי־אפשרי של האימהות. כמעט אף אִם אינה חסינה מפני הפגיעה שהאימהות מחוללת בחיי האישה. גם לדה, הגיבורה הראשית, מרצה באוניברסיטה, שהתרחקה ממשפחה הגרעינית ונטשה את בנותיה הקטנות לשלוש שנים, וגם נינה, הצעירה הלא־משכילה, נטולת העבודה (עניין שנאמר בספר במפורש, ואילו בסרט אפשר רק לנחש אותו) שחיה בתוך משפחת בעלה הגדולה והמסורתית, משלמות מחיר דומה, ומפחיד שלעצמו, על אימהותן.

אדם לא צעיר שעוסק בספרות מגיע לחופשה באיטליה (בסרט – יוון; יש לציין שבסרט משתנה המדינה, אבל לא הים שלחופו מתרחשת חופשתה של לדה: אותו הים היוני, המשותף לדרום־מזרח איטליה ולמערב יוון) ומפתח אובססיה לאדם צעיר מאוד ויפה מאוד שראה בחוף הים – האין זה סיפור מוכר לנו היטב? והאם זה אומר שהסביבה כולה מורעלת, והגיבור צריך למות בסוף? כמעט: "אני מתה, אבל טוב לי", אומרת לדה בסוף. והרעל, המגפה, השקרים שסביבה? – הם בכל מקום, הפעם בדמות האם האידיאלית שאף אחת לא מצליחה להיות. אבל המוות בוונציה של פרנטה – בסדר, לא בוונציה, אבל בערך – איננו מסתיים במוות ממשי בדיוק מהסיבה שהאימהות האמיתית, הלא־אידיאלית, הקשה והמכשילה מחליפה בסערה את הפנטזיה הגברית־נערית־טהורה־מתבוננת שסחפה את גוסטב אשנבך בנובלה המהוללת של תומאס מאן. פרנטה מפצלת את דמותו האידיאלית של הנער טדזיו לשתי נשים, אמא ובת, או, ליתר דיוק, למה שביניהן. אפילו המתמטיקה תומכת בנו כאן: ממוצע הגילאים של נינה ושל בתה אלנה שווה בערך לגילו של טדזיו. "מה שביניהן" – כלומר, תמצית היופי והסיאוב שבאימהות, הטדזיו הנשי של לדה – מתגלם בבובתה הכעורה של אלנה, ולדה (המעריצה, המבועתת, החוזרת לסיטיה מהימים שבהם פתרה את החוויה הקיצונית שאליה הפכה אימהותה נטולת התמיכה על ידי נטישת בנותיה הקטנות לשלוש שנים) מנסה לאחוז באותה תמצית קיום על ידי גניבת הבובה. לדה מנסה לערוך מעין טקס וודו לעצמה באמצעות

טיהור הבובה מהטינופת שהצטברה בתוכה במהלך משחקיה של אלנה בחוף הים; היא אפילו מיילדת מתוכה תולעת חיה.

בסרט הבובה פולטת את התולעת בעצמה, ומופע התולעת נראה כהמשך פשוט לשורת סימני האזהרה שפקדו את לדה מיומה הראשון באתר הנופש: הפירות הרקובים בחדר, החרק על הכרית, האצטרובל שפוצע את גבה - רצף שמסתיים בסיכה שנינה נועצת בבטנה. בספר לדה שולפת את התולעת אחרי מחשבה ומתוך רחמים ליצור הקטן שהילדה תחבה לתוך בותה - והסצנה כולה נושאת משמעת שונה.

אבל לדה מגלה במהרה מי פה הבובה ולמי עורכים טקס וודו: הסיכה הגורלית לא ננעצת בסופו של דבר בבובה, אלא בבטנה שלה. נינה, ששמחת האימהות השלווה (או השלווה לכאורה) ניטלת ממנה עם גניבת הבובה, צריכה להרוג, באופן סמלי, את מפלצת האימהות הקשה והקיצונית, שלדה מייצגת. לא הייתי מתפלאה לו הייתי מגלה (בספר המשך שפרנטה בוודאי כבר לא תכתוב?) שאחרי האפיזודה הזאת נינה עזבה את בעלה ואת משפחתו הקולנית ומצאה לעצמה עבודה. אולי היא אפילו תעבור מנאפולי לעיר אחרת.

אמרתי "נאפולי", וכאן אנחנו מגיעות לנקודת החולשה המרכזית של הסרט: העיבוד של ג'ילנהול הוציא את הסיפור מאיטליה. בסרטה הגיבורה היא בריטית-אמריקאית, משפחת בעלה של נינה היא אמריקאית (אולי ממוצא יווני - אילו אמריקאים טסים לחופשות ביוון בחמולות כל כך ענקיות?), אתר הנופש עובר כאמור ליוון, אבל אין בו אף אדם או תו היכר יווני, למעט כמה שלטים: אפילו הגבר המבוגר המטפל בדירת הנופש שלדה שוכרת, והמציל הצעיר בחוף הים, אינם מקומיים כי אם דוברי אנגלית. השריד היחיד לאיטליה בסרט הוא מקצועה של לדה - היא מתרגמת ומרצה לספרות איטלקית, אבל המשוררים הנזכרים בסרט הם ייטס ואודן, לא מונטלה ואונגרטי וגם לא דנטה ופטררקה. בעוד אודן מוזכר לרגע קט גם בספר (לדה המקורית היא מרצה איטלקייה לספרות אנגלית), נוכחותו של ייטס - המצוטט, אלוהים יודע למה, דווקא בתרגום לאיטלקית - מוסברת רק על ידי הצורך להצדיק מדוע הגיבורה נקראת בשם הנדיר מאוד בשפה האנגלית: כביכול, על שם שירו של ייטס "לדה והברבור". בטח, על ידי אמא שלא סיימה תיכון - עובדה שלדה הקולנועית טורחת לציין.

הוצאתה של איטליה מהסיפור אינה רק עדות נוספת להרגל האמריקאי להניח שהאמריקאי הוא אוניברסלי, ואילו כל השאר הוא אקזוטיקה (כפי שיוצרים גברים נוטים לעתים להניח שהחוויה הגברית היא אוניברסלית, ואילו החוויה הנשית היא "נשית"). איטליה היא דמות חובקת-כול בספרה של פרנטה, כמו בכל ספריה, וההתעלמות ממנה משנה את הסיפור.

לדה המקורית היא ילידת נאפולי שמתגוררת שנים רבות בפירנצה. גם נינה והחמולה שלה הם נאפוליטנים. עיר הנופש נמצאת כאמור בדרום איטליה, כל עובדי תעשיית התיירות ורוב התיירים במקום הם איטלקים. הם מדברים בשפת אימם בניבים מקומיים שונים; הם לא הגיעו למקום הזה בטיסה טרנס-אטלנטית ואז

ברכב שכור, אלא נהגו, כמו לדה, ברכבם הפרטי או נסעו ברכבת של טרניטליה, לחופשה קטנה בארצם. לעומתם, בעלה לשעבר של לדה, שבסרט לא זו לשום מקום למעט נסיעות העבודה שלו, עבר בספר אחרי שובה משלוש שנות היעדרות לקנדה. לדה, שעוזבת את בנותיה לשלוש שנים ואז חוזרת, נחשבת לאם נוטשת נוראה, אכולת אשמה על כך גם בהווה כשבנותיה בגרו והכול נגמר בטוב. לעומת זאת, בעלה, שבתקופה הקשה ביותר של גידולן נעדר כל הזמן מהבית לרגל נסיעות עבודה, עבר אחרי שובה של לדה מאיטליה לקנדה, כלומר, נעלם מחייהן של בנותיו בצד השני של האטלנטי והניח ללדה לגדל אותן לבד, למשך 18 השנים הבאות, ובכל זאת אף אחד לא רואה בו הורה נוטש, כולל לדה עצמה, אולי מפני שאשמתה שלה מאפילה בעיניה על אשמתו. אבל למעשה זו נטישה כבדה יותר מנטישתה, והיא נעדרת כליל מהסרט.

תוצאה משמעותית אף יותר של סילוק איטליה מהסרט היא היעדרו של מנוע עלילה מרכזי שטמון בזהות הנאפוליטנית הזנוחה של לדה. שורש תשומת הלב שלדה מעניקה לחמולה של נינה מתחיל לצמוח בהיותם משפחה נאפוליטנית גדולה שמזכירה לה את משפחתה שלה, שממנה ברחה לפירנצה המאופקת וה"תרבותית" יותר. בספר לדה מדגישה פעמים רבות את הקולניות של המשפחה הנאפוליטנית ושל אורחיהם, את עודף המשקל שלהם, את חוסר העידון שלהם. מעבריה התכופים של נינה בין הניב הנאפוליטני לאיטלקית הסטנדרטית הם אינדיקציה למצביה הנפשיים (בהמשך, פרנטה תפתח קונפליקט זה ביתר שאת ברביעיית הרומנים הנאפוליטניים שלה). כל זה הוא ביטוי למתח האיטלקי הנצחי בין הצפון העשיר והמעודן לכאורה לבין הדרום העני והגס לכאורה. נוכחותם מעוררת כל העת זיכרונות על אימה, שנהגיה הניעו את לדה בצעירותה להתרחק ולבחור בחיים אחרים בצפון – כולל ההחלטות הקשות שקיבלה כאם צעירה. כל הרגשות הללו, שמציפים את לדה באתר הנופש הדרומי ומסבירים חלק גדול ממעשיה, אינם יכולים להופיע בליבה של אמריקאית שטסה לחופשה ביוון, שאין בה אפילו יוני אחד. כך נשאר הצופה בסרט עם סיפור על אימהות שיכול היה להיות אוניברסלי בהרבה דווקא לו היה נשאר מקומי יותר, פרנטיאני יותר. ישנן דרכים רבות לספר את סיפור הקונפליקט האינסופי שבתוך האימהות של כולנו, בין האם לבין האדם; פרנטה היא אחת המספרות הטובות ביותר של הסיפור הזה, ומהרגע שהיא בחרה לספר אותו (גם) כמתח בין פירנצה הפנימית לנאפולי הפנימית שרבות בתוך כל אחת מאיתנו, שתי הערים תישארנה שם לנצח, ואי אפשר למחוק אותן.

”לכנס עצמי מקצות חלקי”

זיכרון ושייכות בעולמה היצירתי של דינה קטן בן-ציון* תמר וולף-מונזון

עולמה היצירתי של דינה קטן בן-ציון דומה לעץ מרוֹבָּה ענפים: שבעה ספרי שירה לירית, מפעל מונומנטלי של תרגום, של יצירות ממיטב הספרות הסרבית/קרוואטית, שנכתבה על ידי סופרות וסופרים יהודים לאחר מלחמת העולם השנייה, ומחקר ספרותי-היסטורי, הבוחן במגוון הקשרים את נוכחותו של הנושא היהודי בספרות שנכתבה ביגוסלביה לשעבר, מאז מלחמת העולם השנייה ועד ימינו.

הפריסה הרחבה של עבודתה היצירתית מעידה לא רק על עושרה האינטלקטואלי של דינה קטן בן-ציון אלא על הפרויקט התרבותי של חייה, לשחזר את העושר ואת הגיוון של החיים התרבותיים והספרותיים ביגוסלביה לשעבר, לאחר מלחמת העולם השנייה. לצד זאת, ריבוי הענפים של עבודתה היצירתית מעיד על המאמץ האישי של המשוררת לכנס את כל חלקי ההווה האישיים שלה – אותם מראות וזיכרונות תלושים ומרוסקים, שמצויים בתשתית נפשה, בתווך בין שתי שפות-אם ובין שתי תרבויות, בין ”שם” לבין ”כאן”. בספרה האוטוביוגרפי, ”על בית ומלים – מהלך חיים” (”כרמל”, 2017) מתארת דינה קטן בן-ציון באופן מדויק את תהליך ההתכנסות של כל חלקיה, על רקע המורכבות של הביוגרפיה האישית שלה:

לכנס עצמי מקצות חלקי,
כמו שהעץ מתכנס בצמיחה
למהות ירקה,
צנוף בסוד סבלנות, כמיחל לטוב נסתר,
נאסף אל עצמו מקצות מגעיו:
מאחזית האדמה,
מן החורון הדק של שמים נשאים,
מן האויר שלימינו ולשמאלו,
מקרעי התכלת בין פארתינו בימים נדיבים של אביב,
או מן הטלטלה, התובעת ממנו
את כל אוננו, בשעת סערה.

* ב-6 ביולי 2021 זכתה המשוררת דינה קטן בן-ציון בפרס יצחק עקביהו לשירה לשנת 2021, על ספרה ”פנים וכוכב” (”כרמל”, 2019) ועל מכלול תרומתה לשירה ולתרבות הישראלית. הפרס ניתן לה במחלקה לספרות עם ישראל באוניברסיטת בר-אילן, ועם חבר השופטים נמנו עו”ד צביקה ניר, יו”ר אגודת הסופרים העברים, פרופ’ רויטל רפאל-ויונטה ואנכי. מאמר זה מבוסס על חוות הדעת השיפוטית לפרס.

העצים לסוגיהם הם מהצפנים הפואטיים המרכזיים בשירתה של דינה קטן בן-ציון, והם נגשים בתדירות גבוהה ובגיוונים מורפולוגיים שונים, בכל קורפוס יצירתה. הם יכולים להופיע במתכונת של דימוי, כמו בשיר שצוטט, כמטאפורה או כסמל. לענייננו, צפנים אלה הם סימן שמיוצג בטקסט באמצעות אובייקט קונקרטי – בכל גילומיו הסמנטיים – ענף, גזע, פארות, עלווה, צמרת, שורשים, אדמה והפרי ומתיקותו. בה בעת, העץ כאובייקט סמלי מייצג משמעות מופשטת, שניתן לכנותה "מסומן" – ומשמעויותיה מתפרשות בהקשר של תרבות, תפיסת עולם, אתוס, חברה או מערכת דתית מסוימת.

חזרה אינטנסיבית על אותן פיגורות או על פיגורות שמשתייכות לאותו שדה סמנטי מסמנת, על פי רוב, כי לפיגורות הרטוריות הללו ישנו תפקיד מעבר לייצוגן הריאליסטי בטקסט: הן עשויות להוליך למשמעות סמלית תלוית תרבות או הקשר חברתי, או שהן עשויות להצפין או להסוות משמעויות-מפתח. עיון בקורפוס יצירתה של דינה קטן בן-ציון מעלה, כי בשיריה מאוזכרים עצים בעשרות מופעים, כשמות כלליים, מתוך פירוט לסוגים וכחלק מצירופי סמיכות מטאפוריים, כגון "חכמת העץ" ("פנים וכוכב", עמ' 17), "עץ אגוז רם" ("מלים מפליגות", עמ' 41), "כצמרות מסתכסכות" ("זמנים בתוכנו", עמ' 13) ועוד. העצים מופיעים כאובייקטים להתבוננות, כרכיב במערכת של אנלוגיות וכמוליכי משמעות.

בשיר "מקום" ("פנים וכוכב", עמ' 12) מתייחסת דינה קטן בן-ציון למערכת ההצפנה שעומדת בבסיס חוויית הקיום שלה, אותו הכאב של שתי המולדות, כפי שתארה אותו לאה גולדברג בשיר "אורן", שאף במרכזו עומדת האנלוגיה בין העץ לנפש האדם. בשיר "מקום" מנסה המשוררת להבין באמצעות "שפת העץ" את היסוד הדואלי שמכונן את עולמה:

לְרֵצוֹת בְּכָל מְאֵדָךְ לְהִיֹּת כְּאֵן
וְתַמִּיד, מְקוֹם הָאֲחֵרוֹת.
וְהַמְּקוֹם הַהוּא
חֶלֶק מִכְּאֵן, כְּמוֹ שֶׁהָרוּחַ
חֶלֶק מִשְׁפַּת הָעֵץ.

בטרם נביא דוגמאות לעיצובם של העצים בשירתה של דינה קטן בן-ציון, נתייחס למאפייניהם הריאליסטיים ולאופני הבנייתם כסמל בתרבות, במקורות היהודיים ובמיתולוגיה הסרבית. העצים מתאפיינים בגובהם, בתצורת הגידול שלהם, בעלווה ובאנטומיה שלהם. העובדה שהם מהווים מרכיב בסיסי ביצירת סביבת הטבעית של האדם היוותה תשתית ליצירתה של אנלוגיה בין האדם לבין העץ. העצים מסמלים את הקשר בין האדם לאדמתו. הזיקה בין האדם לעץ מבוטאת במקורות היהודיים במערכת של איסורים, כמו איסור האכילה מעץ הדעת או איסור כריתת העצים בעת מצור על עיר (דברים כ, יט).

על רקע המאפיינים הריאליסטיים שמייחדים את העצים התפתחה במיתולוגיה ובתרבות המערב, כמו גם במרחב הטקסטואלי היהודי, סימבוליקה ענפה סביב העצים: בדתות שונות מיוחסת לעצים נשמה, ושרפי העץ מדומים לדמעות או לדם הניגר. בתרבויות ובדתות שונות ישנם עצים שמיוחסת להם קדושה או מסורת מיתית של "עץ העולם", Axis mundi, המסמל את הקשר בין הארץ לבין השמיים. הזיקה בין העצים לבני האדם באה לידי ביטוי גם בפרסוניפיקציה של העצים, ובייחוסן של תכונות אנושיות לעץ, דוגמת חוכמה, יציבות, עמידות, אריכות ימים, רצון להגן על האדם ויכולת פריון.

ב"מיתולוגיה הסרבית" שערכה דינה קטן בן-ציון ("מפה", 2005) מובאות אמונות ואגדות שמבטאות את מרכזיותו של עולם הטבע בעולמו הנפשי של העם הסרבי. התפיסה התשתיתית היא שהאלוהות שוכנת בטבע, וכי הקיום האנושי מסור כולו לשבט או לחסד בידיו של הטבע. לפי מחקרה של דינה קטן בן-ציון, בקרב הסרבים ועמים סלבים אחרים רווחה האמונה כי העצים נחלקים לשתי קטגוריות, "ברוכים" ו"מקוללים", והם עשויים להיות מכושפים, בעלי כוח טמיר, או שייכים לנפש כלשהי (עמ' 174). בסיפורי העם הסלבי, כוח החיים המיוחד שמיוחס לעצים מגונן על נפש האדם, שעה שהמוות מטפס על עצים מסוימים ונדבק אליו, ובשל כך אין ביכולתו של המוות ליטול את נפש האדם.

על רקע מגוון המשמעויות שנקשרו בתרבות ובמיתוס לעצים, ובפרט במיתולוגיה הסרבית, נבחן מספר דוגמאות מייצגות להבניית הסימבוליקה של העצים בשיריה של דינה קטן בן-ציון:

סֶדֶק

(מתוך: "מלים מפליגות", עמ' 11)

אֶפְשֶׁר לְקַרְא לְזֹאת

מוֹת נְשִׁיקָה מְמֹשֶׁךְ.

מִי שֶׁרָאָה אֶת הַגֹּזַע הַהוּא

יָבִין.

כָּכֵל הַגֹּזְעִים הֵיָה. שֶׁרְשָׁיו, עֲנָפָיו, עֲלֵוֹתָיו

וְכֹסֶף מְרוֹמִים בְּמַרְקָם תָּאִיו.

השיר מתמקד בתמונה, שבמרכזה גזע עץ שנסדק. התיאור שמופיע בסופו – "וְכֹסֶף מְרוֹמִים בְּמַרְקָם תָּאִיו" מעלה את האפשרות שהעץ נסדק בשל הריקבון שהתפשט בו, ובלילה, לאור הירח, הוא מבריק בחשכה. מצבו של הגזע מדומה ל"מות נְשִׁיקָה מְמֹשֶׁךְ", תיאור שמוסב בדרך כלל על מוות אנושי בשיבה טובה. האנלוגיה בין מצבו של האדם למצבו של העץ נבנית אפוא בשיר מכיוונים שונים, כאשר לסירוגין העץ מתאר את האדם והאדם מתאר את העץ. שיר נוסף שמעמיד את העץ במרכזו כאובייקט להתבוננות וכמוליך משמעות הוא השיר "עקרונות":

עקריות

זֶה קוֹרָה
שֶׁעֲנָף, וְאֶפְלוּ גָמִישׁ הוּא וְעֵדִין צָעִיר,
מִשְׁפָּע בְּעָלִים
נִשְׁבֵּר.
בְּסֶעֱרָה הוּא מִטְלָטֵל כְּשֶׂאֵר הָעֲנָפִים
וְלֹא מְרַגִּישִׁים בְּמָה שֶׁקָּרָה.
אַחַר כֵּךְ הִשְׁמֵשׁ יוֹצֵאת,
אֵתָה עוֹבֵר וְלִעֵינֶיךָ לִכֵּן
בְּשֶׁרֶוּ הַקְרוּעַ מִגּוֹף הָעֵץ.
וְעֵדִין עָלִים יִרְקִים עָלָיו
לְחִים בְּאוֹר מִבְּהִיקִים.

השיר מקפיא תמונה, אותו רגע בו הענף נשבר. צילום התקריב מתמקד בלובן בשרו הקרוע של הענף, כמסמן את המצב הלימינאלי בו הוא נתון, בין חיים למוות. הענף שנשבר, שנקרע מגוף העץ, מצטייר בעת ובעונה אחת הן כאובייקט להתבוננות, והן כאנלוגי לאדם בסוף ימיו, ברגעים שבין החיים לבין המוות. שיר נוסף, שמתכתב עם השיר "עקריות" אך על דרך הניגוד – הוא השיר "בשלות", גם הוא מהספר "פנים וכוכב" (עמ' 38):

בְּשִׁלוֹת

1.
עֵץ עֲרֵבָה בְּפֶתַח דְּלָתִי
לֹא יִהְיֶה צְמֶרֶת
רַק מִסֵּךְ נוֹטֵף יִרְקוֹת
מִשְׁתוֹחַחַת.
לֹא אֶשְׁמְדָאִי
וְלֹא מִלְאֵךְ,
בְּאִין פְּעָמֵי מִבְּשָׂר.
עָלִים,
אֲדָמָה וְגִמָּה
פְּנִים אֶל פְּנִים.
2.
בְּעוֹנָה הַזֹּאת מִבְּשִׁיל פְּרִי הַמִּנְגוּ.
לְפַעֲמִים צְפוֹר בְּבִשְׂרוֹ הַמְּתוֹק, הַבָּשׂוּם

מְנַקֶּרֶת, מְזַרְזֶת אֶת הַנְּפִילָה.
 כָּתַם וְרֵךְ
 פְּרִי בַחֲבֻטָּה נֶחֱת, נִבְקָע
 אֶל הַקֶּרְקַע.

השיר בנוי משני בתים ממוספרים, שלכל אחד מהם מעמד אוטונומי, ובמרכז כל אחד מהם – הפיגורה של העץ. הבית הראשון מתמקד בעץ הערבה, עץ שאיננו נושא פרי ובמסורת היהודית הוא מסמל את אלה שאינם לומדים תורה ואינם מקיימים מצוות. עם זאת, עץ הערבה גדל בסמיכות למים, וככזה הוא מסמל חיים, חיוניות וירקות רעננה. במרכזו של הבית השני – תמונתו של פרי המנגו בשל, רגע לפני נפילתו מהעץ. קריאתם של שני הבתים ברצף מפרשת את בשלותם של העצים כהוויה של השלמה ושל קבלה עצמית, שהיא מחד אנלוגית לבשלותו של האדם ולכוח חיותו, ומאידך מנוגדת להוויה המתוארת בשיר "עקרות" שתיארנו לעיל.

מהדוגמאות שהבאנו עולה, כי בשירתה של דינה קטן בן-ציון, העצים מסמנים את נשמת האדם, את חלומותיו ומאוייו. בנוכחותם האינטנסיבית הם מציינים את התעוררות הנשמה ואת כיסופיה, ואת הקשר בין הארץ לבין השמיים. כמו "שֶׁהָעֵץ מִתְכַּנֵּס בְּצִמְיָהָ לְמַהוּת יְרֵקָה", כך מבקשת גם דינה קטן בן-ציון להתכנס, ולכנס איתה את כל קצות הזיכרון שמרכיבים את רובדי אישיותה – את שורשיה הגיאוגרפיים, המשפחתיים, הלשוניים והנפשיים. כפי שהיטיבה לנסח, בספרה "על בית ומלים": "הדברים שהעליתי כאן נכתבים מתוך רצון לפגוש את חיי, ולתאר כמה דברים שהייתי רוצה לשמר בזיכרון, או אולי, להיפרד מהם סופית" (עמ' 11). כאשר תהליך הפרדה מסתמן כקשה ומורכב, מסתייעת דינה קטן בן-ציון בפיגורה הרטורית של העצים, כרכיב במערכת של אנלוגיות וכמוליכי משמעות.

זוראייב אידי גאון מקום ראשון

בסוף נשברתי וסיפרתי לאחי. הוא בא לי פתאום לא מתוכנן, והוא בא מוכר וקשוב. השתחרר לי כל הסיפור, עכשיו כשהוא התיישב בספה האדומה מולי, עם חיוך שאוהב אותי, ואני והוא הולכים איך אומרים, הרבה הרבה אחורה. ואני לפעמים בא לי שתבלע אותי האדמה. זה שאילנה זרקה אותי. בא לי לזרוק את עצמי, אני כל מיני מחשבות. זה יעבור. אבל בכלל, אני לאחרונה צובר דברים בלי להגיד אותם בפה. חוץ מזה, הוא בנאדם שסיפרת לו משהו, זה לא יוצא מהחדר.

הלכתי הבאתי קפה מהמטבח, הוא שאל אם אכפת לי שהוא ידליק סיגריה, כי הוא יודע שאני חזק חזק מנסה להפסיק, אבל כל כך שמחתי שהוא כאן, שהסכמתי לו לעשן. אז אני מספר לו על זוראייב ואני מצביע לתקרה, ואת הזוראייב אני לוחש, כי בבניין הזה הקירות זה נייר. יורדת גברת סארו מקומה שלישיית עם הטרוילי של הזקנים, יורדת מדרגה מדרגה, בניין בלי מעלית, אני שומע צ'אקה-צ'אקה, צ'אקה-צ'אקה, צ'אקה צ'אקה, כאילו זה אצלי בתוך הבית. כלב מרחרחר בדירה מולי אני שומע. אין אחי, אתה אומר משהו - בלב אתה אומר אותו - שומעים אותך שתי קומות למעלה.

אז העניין - אבי זוראייב (בלחישה) זה השכן מהקומה מעליי, דירה 8. זוראייב, קצת יותר צעיר ממני, עובד בחשמל, יש לו ילדה, יש לו אישה. אשתו, יש לה עסק של ציפורניים והיא מקבלת לקוחות אצלם בבית. אז הרבה קורה, שזוראייב לא בבית במהלך היום, ויוצא שאשתו נשארת עם הילדה, אבל היא נמצאת עם לקוחה, היא שקועה בציפורניים, את הילדה היא משאירה לראות איזה תוכנית. עכשיו, הילדה, אני לא אומר שיש איתה בעיה או משהו, יצא לי לראות אותה בחדר מדרגות, אמא שלה עם הפרוונט יוגורט, שלום שלום, נראית סטנדרטית. אבל, לך תעשה ציפורניים ללקוחה, והילדה מטפסת על הקירות, זורקת עטיפות של סוכריות מהחלון. אין, אני אומר לך זה בעיה - וגם אמרתי לזוראייב פעם, כשפגשתי אותו בכניסה לבניין - כי אני פעם פעמיים בחודש מוצא בתוך העציצים שלי עטיפות של מסטיק, גומייה לשיער, מקלות של ארטיקים. בקיצור הבנת. הילדה משועממת.

אז יום אחד, זוראייב מסיים איזה עבודה שהוא עושה, עובר ליד איזו חנות מפונפנת בשנקין, ומה שהוא רואה שם בחלון ראוה עושה לו חמימות בבטן. יש שם כל מיני משחקים של פעם, וזה מזכיר לו את הילדות, והוא מתגעגע, ופתאום הוא שם אבל הוא לא שם, והוא מדמיין את הילדה שלו, משחקת במשחקים הפשוטים והטובים של פעם, והוא נכנס לחנות להסתכל.

אני באותו הזמן, היו לי כמה שעות פנויות מהעבודה, באתי הביתה, ישבתי פה, איפה שאתה רואה אותי, נכנסתי לאינטרנט, למלא טופס של המס הכנסה. אני יושב, לא פשוט בכלל הטופס המזדיין הזה. אחרי כמה זמן אני שומע את הקול של זוראייב עולה במדרגות, מדבר בטלפון משהו. בסדר. ממשיך למלא טופס, שמע, אני זוועה בדברים האלה. אני, מיסים ומחשבים זה טעות בכתובת מה שנקרא.

עכשיו, עוד שעה משהו כזה עוברת. אני כבר, הפתיל של ההתרכוז עוד רגע אני נדלק, ואז מה אני שומע לתוך הראש שלי? כאילו אצלי פה בסלון? צ'אקה-צ'אקה, צ'אקה-צ'אקה, בא לי מהחדר מדרגות. עוד פעם הצ'אקה-צ'אקה מחוץ לדלת. כל צ'אקה כזה מקרב אותי לקצה. אמרתי יאללה, זמן טוב לקחת התאווררות של כמה דקות, לקום קצת, זה גם טוב לסירקולציה של הגוף. הלכתי פתחתי תריסים, אמרתי נשקה עציצים, ניקח אוויר לנחיר. הולך למטבח, שם בקבוק בברז, ממלא מים, חוזר לעציצים.

אני בא לשים מים בעציץ של הלואיזה, אני רואה נייר של מסטיק נוחת לי בעציץ. אני מוציא את הראש ומסתכל למעלה. אני רואה יד קטנה משחררת נייר צלופן של טופי, והטופי רוכב על האוויר, לאט לאט, עד הירקן, בצד השני של הכביש. אני לוקח נשימה ארוכה כדי להירגע, אבל ההירגעות הזאת יוצאת לי עצבנית. אני מסתכל שוב למעלה, והיד לא שם, ומתחשק לי להגיד לה מאמץ, חאלס לזרוק דברים, אין לך לשחק במשהו אחר? אבל תוך כדי שאני חושב את זה, היד הקטנה שוב משתרבת החוצה, והפעם, היא מחזיקה לא סיכה לשיער, לא קשת ולא מסטיק, ולא סליים ולא נצנצים. היד הקטנה מחזיקה עכשיו, שקית של גולות. כן, שקית כזאת, כמו רשת, עם גולות. שקית כזאת כמו פעם.

אני מפנה את הראש שלי למעלה, כל מה שאני רואה זה התחתית של המזגן של זוראייב, והיד הקטנה של הבת שלו, סוגרת אצבעות קטנות ועדינות על שקית של גולות מפעם, ועם כל הניסיון לנהוג באדיבות, יוצא לי "הלו הלו, מה את דפוקה?" אבל, עם הראש משורבב ככה אל מחוץ לבית, וצוואר מסולסל כלפי מעלה, בקושי יצא לי קול מהפה. בשלב הזה, בקושי נשאר לי אוויר. כי הדבר הבא שקרה, זה שהאצבעות המאמיות של הילדה של זוראייב התחילו להרפות מהשקית. והשקית של הגולות מפעם התחילה לגדול ולגדול, ואני תודה לאל, האינסטינקטים שלי עדיין עובדים, טפו טפו טפו, אחרת אין, לא היה אותי. זוהי אחרונה בשנייה האחרונה מהר מהר, ככה שהשקית של הגולות פספסה אותי בסנטימטר. אבל מה, השקית של הגולות המשיכה לצלול למטה, והיא הלכה ונהייתה יותר ויותר קטנה, וכמה שהיא נפלה, היא הייתה יותר ויותר מהירה. והשקית של הגולות בסוף, הגיעה לרצפה. אבל הרצפה, אח שלי יקר, הייתה התחנה השנייה. כי לפני כן, השקית של הגולות, פגעה בראש של גברת סארו, שבדיוק יצאה.

אני מסתכל למטה, וגברת סארו על הרצפה עם אדום על הראש, והטרולי זרוק הפוך לידה, ומתגלגלת ממנו ביצת קינדר, לנכדה. זה נשאר לי בראש התמונה הזאת. זה לא נמחק לי. אתה מבין מה הנוף שלי? תפתח את התריסים, תסגור את התריסים, תפתח ת'עיניים, תסגור ת'עיניים. זה הנוף. סארו על הרצפה. טרולי על הרצפה. ואין יותר צ'אקה צ'אקה.

איזו טעות, איזו טעות, זוראייב. מה עשית זוראייב? איך נפלת בנוסטלגיה. למה הבאת את השקית של הגולות? מה ניסית, להיות הכי קרוב לקו? זוראייב, אתה עברת את הקו. יש סיבה לזה שקוראים לעבר עבר. משהו שם הפנט אותך? הן קראו לך מחלון הראווה? גולה חלבית חרסינה, גולה גוזזית עם בוועיות אוויר, גולה בננית בצהוב שחור, גולה נחשית שקופה שבתוכה מתקרזלת אטרייה ארוכה, והגולה הסינית היא גולה שחורה, אבל הגולה הפושטית, היא משום מה, אהובה מכולן, זוראייב, בשביל מה? למה לא יכולת להשאיר את הפעם בפעם? למה הבאת את הפעם לעכשיו. הבאת את השנקין הזה לחולון? הבאת לי תמונה של סארו על הרצפה עם קינדר?

ואז, עם הראש עדיין מחוץ לבית, והגוף שלי כמו שוקע בחול טובעני, אני שומע רגליים רצות במרדד המדרגות. אני מסתכל למטה דרך דמעות, ומה אני רואה? זוראייב.

אני קולט את זוראייב מעל גברת סארו. הוא שואל אם היא בסדר. היא לא עונה. הוא שואל עוד פעם, יותר חזק. היא לא עונה. הוא מסתובב להנה, מסתובב לשמה. מנגב את העיניים, מה זה מנגב, כאילו מנסה לקלף מעצמו את הפנים. ואז, רגע לפני שהוא מתקשר לאמבולנס, הוא נותן התכופפות קטנה, מרים את השקית של הגולות, מסתכל עליה, יש עליה אדום. הוא מכניס את השקית של הגולות לכיס באחורה של המכנסיים שלו. אחר כך הוא מטלפן, והוא אומר לאנשים בצד השני שיש מקרה חירום, שיש אישה ברצפה, יש אישה שנפלה, נפלה וקיבלה מכה בראש. ותוך כדי שזוראייב אומר את זה, ומרים את המבט לשמיים, כאילו לבקש סליחה מאלוהים, הוא רואה אותי, מסתכל עליו מהקומה הראשונה.

ואני אומר לך, המבט של זוראייב. זה היה מבט שמתחנן. זה היה מבט שאומר בבקשה, אל תגלה. מבט שאומר תשמור את זה בסוד. בשביל העתיד של הילדה שלי. בשביל העתיד של המשפחה שלי. והוא מסתכל אליי ככה, עם האגרופים קמוצים כל כך חזק שהם כבר לבנים מרוב שלא מגיע דם. מסתכלים אחד בשני עם העיניים אדומות בוכות - אני כבר לא ידעתי מי מאיתנו למעלה ומי מאיתנו למטה. לא ידעתי מה זרקה לא זרקה. לא ידעתי מה כמו פעם, לא ידעתי מה כמו עכשיו, לא ידעתי למי יש בכיס שקית של גולות, לא ידעתי איך יד מעליי בתמימות מחריבה עולמות.

זוכרת את הפעם הראשונה?

נעמה שמיר

מקום שני

זוכרת את הפעם הראשונה שהלכת לאיבוד בדיונגוף סנטר? אני לא מדברת על הפעמים שנסעתי עם אמא ואבא, הפעם הראשונה שהייתי לגמרי לבדך. את בטח לא זוכרת; אבל אזכיר לך. הייתי היינו בנות ארבע-עשרה ושבע. נסעתי עם גלי, החברה הכי טובה שלי, אבל אבא שלה שגר בתל-אביב, הוא אסף אותה, ואני נשארת לבד. הייתי אמורה לחזור ברכבת, אבל לא הצלחתי למצוא את דרכי החוצה מהקניון.

לא הייתי לחוצה בזמן, לא יותר מדי ולא בכלל, השעה הייתה מוקדמת דייה כדי שיהיו עוד רכבות גם אם אחמיץ את הספציפית שהצבתי לעצמי לעלות עליה; בכל זאת, היית שם כבר, את יודעת מה הקטע עם הקניון הזה. ובאיזה שהוא מובן, כל הקניונים הם כאלה, אבל הוא במיוחד. נכון?

בדיעבד, היום, הייתי מוצאת את היציאה די בקלות, גם אם מסתבכת מדי פעם או פעמיים. אבל כמו כל דבר בילדות, את מסתכלת על זה אחר כך, כמו שאת עושה עכשיו, ולמרות שזה טיפשי, זה גם טראומטי בקנה מידה של אסון טבע. כי כל דבר הוא אסון טבע בגיל ארבע-עשרה, איזה גיל מיותר.

התלבשתי במיטב בגדיי באותו היום, יציאה ראשונה לתל-אביב, התרגשתי! שמתי מסקרה ושפתון לחות שיש לו קצת פיגמנט, שזו התפשרות, כי הוא היה פחות טעים מהשפתון השקוף. לא סיפרתי מעולם לאמא שלי, אבל זו הייתה הפעם הראשונה שהתאפרתי. אמא השאירה מאתיים שקל על השידה, אמרה לי לקנות משהו יפה, משהו לאחותי הקטנה, ומשהו לאכול.

את בטח תסכימי איתי, קניון עם חברה זה הרבה יותר נחמד מלבד, בעיקר במחלקת ההלבשה התחתונה - המקום המפחיד ביותר להימצא בו כשאת בת ארבע-עשרה - ובשירותים, כמובן. עם חברה פחות אכפת לך מה האחרים חושבים, כי יש לך עם מי לדבר, ועם מי לחלוק בדיחות פרטיות ולצחוק על החזיות עם הברזלים. עם חברה את לא מרגישה איך כל הנשים בשירותים מסתכלות עלייך מלמעלה בזמן שטיפת הידיים, ממרום השנים והעקבים. הן נראו טוב עם האיפור, ואני לא נראיתי טוב, כי זו הייתה הפעם הראשונה.

להיות לבד נמאס מהר מאוד, והתגעגעתי לגלי. התחלתי להתחרט על ה"לא" המהיר שעניתי לאבא שלה, שהציע להסיע אותי ישר לעזריאלי כדי שאוכל לקחת רכבת הביתה. אבל אני אמרתי שאמא שלי באה לקחת אותי עוד מעט (שקר בוטה לחלוטין). אינני בטוחה לגמרי עד היום למה עשיתי את זה; לא רציתי להוכיח לאף אחד שום דבר, אף פעם - אבל לעצמי רציתי להוכיח דברים כל הזמן. אני חושבת שרציתי לדעת שאני מספיק גדולה ובוגרת כדי להסתובב לבד בתל-אביב.

לכן, ידעתי שהיו לי שתי אפשרויות: לקחת את הטרמפ עם גלי ואבא שלה, לעלות לרכבת השקטה להחריד, כאשר אפילו לא היו לי אוזניות. מה, אשאר לבד עם המחשבות ואצפה בגרפטי כל הדרך חזרה? לא, האפשרות השנייה עדיפה. כאשר היא הייתה, כמובן, להישאר בדיזנגוף סנטר ולחפש לעצמי עיסוקים, שהנחתי שבטוח יהיו; כי זה קניון.

את אבל, את היית שם בעבר. אני לא יודעת אם אחרי כל השנים האלה את זוכרת את אותה הפעם הראשונה בגיל ארבע-עשרה ושבו, ובכל זאת את לבטח מכירה את התחושה המזוהה של לנדוד במקום שהוא לבדך. המסדרונות צרים ואת קטנה; ממשכה ללכת ואפילו לא יודעת לאן. מהר מאוד, את מגלה, משהו תופס את תשומת ליבך. רואה חנות אחת, ועוד אחת. חנות הלכשה תחתונה, חנות בגדי ים, פוסטר של אישה רזה עם חזה גדול, כזה שאין לך בגיל ארבע-עשרה. עוד חנות - חנות קוסמטיקה, הפעם, כזו שמוכרת מוצרים לטיפוח הפנים - סבונים וקרמים, כולם הרבה מעל התקציב שלך - מלווים בתמונות של נשים שלובשות איפור בצילומים. עכשיו אנחנו יודעות את זה, אז לא ידעתי, רק לקחתי מבט נוסף במראה והמשכתי ללכת. אולי פתאום תראי פוסטר של גלידה, כדור מושלם עם סוכריות, ופתאום מאוד יתחשק לך גלידה. מאוד התחשק לי גלידה באותו היום, כי אם אין לי עם מי להיות - חשבתי - לפחות אפנק את עצמי קצת בגלידה, ובכלל, נשאר לי לא מעט כסף מאמא, כי אני אחת שכזאת. לא קונה הרבה. קשה לי מאוד להחליט. בעוד אני יושבת לבדי ומלקקת את הגלידה על הדלפק, החלטתי סופית כי זהו זה; הגיע הזמן לסגור את הבסטה, לעלות על אוטובוס לעזריאלי והביתה. ליקוקים אחרונים, ניגובים מול המצלמה הקדמית של הפלאפון, נחישות ואסרטיביות. יוצאת החוצה!

זוכרת מתי הבנת בפעם הראשונה שהלכת לאיבוד? הלחץ לפת אותך מהר, או שהתגנב אל הבטן לאט? לפעמים לוקחים כמה מסדרונות כדי להבין שאיבדת את כיוונך, לפעמים לוקחים שניים או שלושה גרמי מדרגות. אזכיר לך, אני הבנתי את זה בהדרגה, אך לא אחרי הרבה מאוד זמן. אט-אט התחלתי מרגישה את מלוא העוצמה המשתקת של הבניין הגדול והמסתעף, בכל אימתו.

בחלק הזה אני תמיד מתחילה לכעוס, תמיד מתחילה להתעצבן מאוד. אני זוכרת בכזו עוצמה ובהירות את התחושה ההיא, איך הלכתי במעגלים ועליתי קומה ועוד קומה, רק כדי לגלות שזו רק חצי קומה, ולכן יש לעלות עוד חצי גרם מדרגות. ובכל פעם שעליתי, הייתי צריכה לחצות לצד השני של אותה הקומה; עד גרם המדרגות הבא. ואם לא עד לצד השני של הקומה, אז לבטח לבניין השני. כל ההליכה חסרת שיווי המשקל, המעידה לאורכו ולרוחבו של הקניון; כל העסק התחיל להרגיש כמו תנועה על גבי ספירלה אינסופית, וכמה מיואשת הייתי. האם את זוכרת? תחושה מאוד ספציפית זו הייתה, ממש יכולתי לראות את עצמי מבחוץ, כמה מביכה נראיתי. בכל פעם שעליתי למעלה - ממש ראיתי את זה! - בכל פעם שעליתי, המסלול רק התארך, התפתל סחור וסחור, ולאן? ובכל פעם שירדתי למטה, כל הבניין התחיל להתהדק סביבי עד שאני עמדתי במקום

ולא היה יותר לאן לזוז או ללכת. איך אני אסביר לך את זה כך שבוודאות תביני, אני יודעת: את זוכרת טקסים שהיו, כשהיית קטנה בבית הספר, וכל הכיתות היו יושבות באודיטוריום שבאולם הספורט? את יושבת עם כל חברי הכיתה במרכז האודיטוריום, אין לאן ללכת, וכולם צפופים כמו סרדינים. נגיד שפתאום, משום מקום, את מרגישה שאת הולכת להקיא את נשמתך – מה תעשי? מלמעלה את רואה את עצמך מוקפת ים של ילדים, אין יציאה, הם כולם הולכים לראות אותך שופכת את הבפנוכו שלך החוצה. אין איך לצאת, כך זה הרגיש.

אני עדיין סוחבת את התחושה הזו איתי, ההרגשה החנוקה הזו, שבחיי לא חוויתי בכזו עוצמה כמו שחוויתי באותו היום, בגיל ארבע-עשרה. אפילו התביישתי, גם עכשיו אני עדיין קצת מתביישת להיזכר, לספר את זה למישהי. את יודעת מה הם אומרים, איך בגילם הם בכלל לא הלכו לקניון; רק חלבו את הפרות ועבדו במטעים, ולא היה להם כסף לקנות כלום – לא להם, לא לאחותם הקטנה. וזה תמיד הכעיס אותי; כי אני לא בניתי את הקניון הזה. הם אלה שבנו אותו, בנו אותו במיוחד כדי שאף אחד לא יצא החוצה לרכבת. הם אלה שבנו את המסדרונות המסתעפים, השלטים הצבעוניים שמושכים ולוחשים להיכנס פנימה. ואת היית הילדה ההיא. כל סיבוב נוסף שהיא תעשה, כל צעד במעלה או במורד הספירלה – עוד שלט ועוד פוסטר, עוד פרסומת זוהרת. כל סיבוב נוסף הם יקבלו עליה עוד שקל, ויקראו לה רדודה. את יודעת את זה, אני יודעת את זה. והם יבנו ערים מסתעפות שיסגרו על הילדה ההיא, מדינות אם צריך, רק כדי שהיא תראה את האישה הרזה ההיא, הקרם ההוא לפנים, הגלידה. הם יבנו עולמות כדי שהיא לא תעלה לרכבת.

אני יודעת מה את חושבת עכשיו, גם אני תמיד חשבתי את זה; הטרמפ הזה היה יכול להיות מאוד נחמד. בטח אני וגלי היינו צוחקות ביחד על הילד שגלי אהבה, והיינו מריחות את כל הבשמים שניסינו בסופר-פארם והתזנו לכל אורכי הזרועות, מחליטות מי מהם הכי טוב ואת מי היינו קונות אם היינו יכולות, את מי נבקש כמתנה לפסח. תמיד חשבתי את זה, ותמיד תהיתי מה היה קורה אם, לו רק. לאחרונה אני חושבת, אבל, וזה סוד כמוס שלנו... אל תגלי... לאחרונה אני חושבת שאם הייתי לוקחת את הטרמפ, או לא לוקחת – זה לא היה משנה. הרכבות והאוטובוסים – לא צריך אותם. אם רוצים להגיע לדיזנגוף סנטר, אפשר לפתוח את הדלת. אפשר למצוא את דיזנגוף סנטר בכיס האחורי, צריך רק סיסמה, או זיהוי פנים. אפשר ללחוץ על כפתור.

אני מקווה שעכשיו את פחות הולכת לאיבוד. אבל את זוכרת איך הלכנו לאיבוד בכל בוקר אחרי שכיבינו את השעון המעורר? זוכרת איך ישבת בבוקר בחושך, עוד לפני שהרמת את התריסים, האור הכחול מאיר על הפנים?

השריונרית

ענב שור־דיעי

מקום שלישי

זה התחיל ממודעות קטנות כאלה בעיתון, שמחפשים אימהות לילדים די גדולים, להחליף שלוש חטיבות של לוחמי שריון שחלו בקורונה, שמגינות על הגבול עם עזה.

לא התייחסתי. ברור שלא. זה היה נשמע לי בעיקר כמו בדיחה טובה שאפשר לכתוב עליה. והמשכתי לחפש עבודה. באותה התקופה, אביב 2020, גם אני וגם בעלי יצאנו לחל"ת. בהתחלה היה לנו אופק מבטיח של תשלום מביטוח לאומי, אבל אחרי שלושה חודשים גם זה כבר לא היה. בעלי, שהיה פקיד שומה בחברה ממשלתית, הצליח איכשהו להשתלב בצוות תחזוקה בבית אבות בצפון העיר ואני נשארת בבית עם ילדים די גדולים ודי רעבים.

לקראת הקיץ רוב חיילי השריון של צה"ל כבר ירדו לגמרי מהסד"כ, והמודעות הקטנות כבר הפכו לסדר היום הציבורי, יותר ויותר פוסטים וועמים בפייסבוק על האימהות לילדים הדי גדולים האלה שלא מבינות את צו השעה ובחרות לא להתגייס לשריון התפרסמו וזכו ל-1K שיתופים, ובקבוצת הוואטסאפ של ההורים של ט'1, כל יום יצאו מהקבוצה שתיים-שלוש אימהות לא לפני שהן שלחו האשטג "התגייסתי". בערבים דיברתי בטלפון עם אחותי, ניסינו לחזק אחת את השנייה שלמרות שהילדים שלנו די גדולים ואנחנו פנויות, אנחנו לא מתגייסות.

הרציונל של המדינה היה ברור. גברים מחזיקים את המשק והכלכלה, אימהות לילדים קטנים עם הילדים הקטנים, אנשים צעירים מחזיקים את החקלאות ועבודות התחזוקה הפנים ארציות ואימהות פנויות עם ילדים די גדולים, מתגייסות לשריון. כולם גם דיברו על העמידות של האוכלוסייה שלנו – נשים שגם כשהן חולות הן ממשיכות לתפקד.

ולמרות שהייתי פנויה כביכול לשרת את המדינה, שנאתי אותה, שנאתי את הממשלה, חשבתי שכל הנגיף הזה זאת קונספירציה, שהכול מושחת ואין אף אחד שאפשר להאמין לו ובעיקר לא רציתי להתגייס.

מה שהכריע בסוף היה שהילדים שלי ביקשו שלא יראו אותי בשיחת הורים בזום, כי יהיו שם רק אבות. ושלא ישמעו אותי כשהם מדברים עם חברים בטלפון. זה גרם לי להבין שאת הדבר הזה אני צריכה לעשות לא מטעמים אידיאולוגיים, אלא בשביל הילדים. שלא ירגישו חריגים. ועם התחושה הזאת התייצבתי בקצין העיר בטשרניחובסקי. חתמתי לחצי שנה בשריון.

היום האחרון בבית לפני הגיוס היה קשה. הייתי צריכה להכין ולהקפיד שניצלים לתקופה לא ידועה, להפעיל מכונות כביסה עד התחתית של סל הכביסה כולל הצעיף של מכבי ששכב שם עם עובש ואיזה שרוואל מהשוק שלא רציתי לכבס

כי לא ידעתי אם הוא מוריד צבע. לעשות קניות כבר לא יכולתי כי במכולת של השכונה עשו לי פרצופים, "המשתמטת", אז ממילא קניות רק בעלי עשה. נשאר לי לסדר את כל ארונות הבגדים של כולם, להיפרד מהגינה הפורחת שלי בידיעה שלא יהיה עכשיו מי שידאג לה, ולהשאיר באופן בולט תמונת סלפי מצולמת בזווית מלמעלה, מי יודע, אולי הם יצטרכו תמונה אחת טובה שלי לעיתון ועדיף שאני אבחר אותה.

בבוקר של הגיוס בעלי ליווה אותי לתחנת איסוף האימהות. היו שם הרבה נשים, כמוני, שבקצות הציפורניים שלהן עדיין ראו את הלק ג'ל שהן הסירו בלילה. לפני העלייה לאוטובוסים לקחו מכולנו את הניידים, תוך כדי שלגלגו ואמרו שאנחנו אוכלוסייה שרוב היום מסמסת לבני משפחה אנקדוטות זניחות מהיומיום בתוספת "איפה אתה?" והדבר האחרון שעשיתי היה לשלוח האשטג "מתגייסת" בקבוצת ההורים ט'1, וואטסאפ לאחותי, ניפגש בתאג"ד.

בתוך האוטובוס קצינת הקשר חילקה לנו מספרים. המספר האישי שלי היה 8844, וזה כל כך שימח אותי. 44 זה מספר המזל שלי, וישר רציתי לקחת את הנייד ולסמס לבעלי - ממי אל תשאל המספר האישי שלי מסתיים ב-44, איפה אתה, אבל נזכרתי שאין לי טלפון. וזה היה מחניק.

בחצר של כל הטנקים היה בלגן שלם. כאילו לא ציפו לכל כך הרבה אימהות ביום אחד. מכל מקום צרחו עלינו תשמרו על קפסולות, תשמרו על שני מטר, שימו מסכות, אבל אף אחת לא ידעה לאיזה קפסולה היא שייכת וזה לא משנה כי מראש אנחנו אקסטרה עמידות לנגיפים. עמדתי שם אבודה עם המדים המטופשים האלה, כמו כולן, ופתאום מרחוק אני שומעת צעקות טלללייההה טטטללייההה. זאת הייתה אחותי. שנראתה לא פחות גרוע ממני במדים. התחבקנו כאילו חזרתי עכשיו משנתיים שלא הייתי בארץ והיא מחכה לי בשדה התעופה. החזקנו חזק ידיים ואמרנו שאנחנו לא נפרדות ועוברות את המלחמה הזאת יחד.

ההמשך היה מאוד מהיר. חילקו את כולנו לצוותים של ארבע לפי נתונים ביומטריים שאספו על כל אחת. אני ואחותי היינו באותו צוות. היא נהגת ואני תותחנית. הייתה איתנו עוד טענית קשרית ומט"קית. המט"קית, ענת, הייתה מנהלת משאבי אנוש בחברת כוח אדם בחל"ת, והטענית קשרית, מטפלת באמנות, תמרה, ממושב ליד ירושלים, שלפי הנתונים הייתה יכולה לא להתגייס אבל היה לה חשוב לבוא, לאות הזדהות.

הגענו למין האנגר סודי עם מלא טנקים שיצאו משימוש אחרי מלחמת יום כיפור ודרשו חתיכת עבודת חידוש. אני ואחותי עבדנו על זיווד פנים טנק כולל הטענת התחמושת בכוורות מבפנים. וגם היינו צריכות לעבור על כל הפינים של הזחל, ממש לדפוק אותם אחד אחד עם פטיש חמש קילו. מזל שאחותי הייתה בשנת שבתון ממשרד החינוך ועבדה מלא בחצר שלה כי היה לה כוח בידיים. המט"קית ענת הייתה אחראית על מערכות הקשר והמפות המעודכנות ותמרה הייתה אחראית על קישוט חוץ. היא צבעה את כל הטנק באדום ועשתה בחזית הצריח מנדלה. יפה האמת.

חמישה ימי אימונים הספיקו כדי להכשיר את כולנו. כולם דיברו על זה שאימהות לילדים די גדולים הן כוח עבודה יותר יעיל מחיילים בסדר וזה הזוי שלא חשבו על זה קודם. במשך חמישה ימים תרגלנו כל היום וטיפלנו בטנק כל הלילה. בקושי ישנו ובקושי אכלנו. הידיים שלי כבר היו שחורות לגמרי מהגריו, וגם השיער. המפקדות היו מרוצות. לא רק מאיתנו, ממש מכל הצוותים. הייתה אווירה טובה. מין כוח כזה של ביחד, חבורה גדולה של נשים שהבינה שאין לה ברירה והן באו לעבוד.

ואז עלינו לקו. אני זוכרת את הנסיעה לפאתי עזה. היה שקט בקשר הפנימי של הטנק ובקשר של כל הגדוד שלנו. מדי פעם חילקתי לכולן גורים, בעיקר כדי שלא נירדם.

היום הראשון למלחמה היה קשה. אני לא אכנס לתיאורים, כי הם קשים, אבל באנו לא מוכנות. בכל פעם שהמט"קית ענת צעקה פקודה "טנק. תותח. על" תמרה צעקה אל תירו. זה הילד הערבי של כולנו. ולא יכולנו לירות. זה היה אימהות יהודיות מול ילדים ערבים.

ככה עברו שלושה ימי לחימה מתישים. אף אחת מאיתנו לא הצליחה לירות, רק פה ושם הטנקים של המורות לחשבון ירו, תמיד בפגיעה ישירה וחדה ותמיד הן אמרו שנפלט להן בטעות.

היינו רעבות ועייפות ומוזנחות, התאכזבנו שלא הגיעו בכלל חבילות עם ממתקים מהעורף, אבל לא היינו שם בשביל לארגן את זה, והמחשבה על לרדת שתי מידות בג'ינס הייתה מעט מנחמת.

בלילה השלישי ללחימה, קראו לנו לשיחת חטיבה. חילקו אותנו לצוותים קטנים מאוד כדי למסור לנו בסודיות את תוכנית ההתקפה.

כל הלילה לא ישנו. אני ואחותי ישבנו על הצריח, עישנו כמו פעם, סיגריה אחרי סיגריה, ועשינו מין שיחות סיכום חיים כאלה. חשבנו על ההורים שלנו, שבכלל לא יודעים שאנחנו שתינו ביחד בטנק, ואיזה מין דבר זה לא לחשוב על ההורים.

עם אור ראשון עלינו כולנו, כל החטיבות של כל האימהות לכיוון עזה. המראה היה מדהים. עשרות טנקים, כל אחד בצבע אחר, נוסעים לכיוון עזה ומבצעים איגוף לא ייאמן של כל הלוחמים הערבים. פשוט ככה, כיתרנו אותם במעגל. הסיבה שהם לא הצליחו לירות עלינו היא כי עמדנו בלי חולצה בצריח, עירומות ומנופפות בחולצות שלנו.

כשהקפנו אותם והם עמדו כולם בתוך המעגל חסרי אונים עם הרובים שלהם, התלבשנו ויצאנו מהטנקים. מעל אלף אימהות. התקרבנו אליהם וצעקנו. צעקנו חזק. ממש כמו שאנחנו צועקות על הילדים שלנו. צעקנו - חאלס אלבלגן, תסדרו את המקום הזה, חאלס אלמסכים, תעשו עם עצמכם משהו, חבל! כל כך הרבה אלפוטנציאל! והם עמדו מבווישים. לא נעים בגיל כזה שכל כך הרבה אימהות בבת אחת צועקות עליך. אחר כך הם התחילו לענות לנו. קצת בחוצפה. צאו לנו כבר מהחיים, עזה היא שלנו, אתן חודרות לפרטיות שלנו, וענינו שאנחנו מכבדות את

הפרטיות שלהם, ורק חאלס עם הבומים ושיסדרו. והם אמרו - איך פוטנציאל יכול להתממש ככה יא אימהות? תנו מרחב ועצמאות ובלי כל הגבולות האלה ששמתם עלינו, זה כבר לא מתאים, חאלס. חאלס. והסכמנו, מי אם לא אנחנו, האימהות לילדים די גדולים, מבינות מה זה כשילד גדל. ונתנו להם את כל זה.

פה ושם הם עוד ניסו, ופה ושם עוד היה קשה גם לנו לשחרר, אבל ככה, בערך, הסתיימה המערכה הזאת.

עדיין הייתה לי חצי שנה פחות שבועיים בשריון, להישאר שם ליד הגבול בשמירות, אבל לפני זה יצאנו לפי קפסולות לסופ"ש.

זה היה שישי בצהריים. הייתי מסריחה, עייפה, רעבה. הידיים שלי היו שחורות וכך גם הפנים. נכנסתי הביתה. הילדים שלי היו בחדרים שלהם, אמרתי בקול רם את מה שחיכיתי להגיד בכל ימי הלחימה - אני בבית!!! והם יצאו אליי שמחים, קצת מבוהלים מהלכלוך, אבל בכל זאת חיבקו. הבית היה מבולגן לגמרי וגם החדרים שלהם. תסדרו ראבכ, שמעתי את עצמי אומרת. והם - זה החדר שלנו, ואני - אבל אז מה, זה הבית שלי, והם - אבל החדר? ואני - אוקיי, משחררת, החדר שלכם, והם - אנחנו רעבים, מה יש לאכול?

רשימת ספרים חדשים שהגיעו למערכת מאזנים פברואר 2022

- ר' מיפו, רות, רומן היסטורי, הוצאת צבעונים, עריכה: ד"ר לאה צבעוני, 2021, 116 עמודים.
- ר' מיפו, הגדת פילגש בגבעה, רומן היסטורי, הוצאת צבעונים, עריכה: ד"ר לאה צבעוני, 2021, 151 עמודים.
- ר' מיפו, אותיות מספרות, שירה לילדים, הוצאת צבעונים, עריכה: ד"ר לאה צבעוני, 2021, 27 עמודים.
- סערי רמי, אנזימים בנפש וימים כתיקונם, שירה, הוצאת כרמל, עריכה: שרה וולפסון, 2021, 146 עמודים.
- שם-אור דנה, איפה שאני, פרוזה, הוצאת פרדס, עריכה: עודד וולקשטיין, 2021, 193 עמודים.
- ויסמן נועם, כן, שירה, הוצאת עתון 77, 2021, 36 עמודים.
- סלע אמנון, מהר האור להר-ציון, פרוזה, הוצאת כרמל, עריכה: תלמה פרויד, 2021, 100 עמודים.
- אורן משה, נגיעות, פרוזה, הוצאת כרמל, 2021, 343 עמודים.
- לוינזון לאוניד, שלום אלוהים!, פרוזה, הוצאת כרמל, עריכה לשונית: תלמה פרויד, 2021, 182 עמודים.
- ארליכמן יעל, שתיקת האדמה, עיון, הוצאת כרמל, עריכה לשונית: בני מזרחי, 2021, 212 עמודים.
- תורן דן, חוזר לשם עכשיו, פרוזה, הוצאת פרדס, עריכה: עלמה כהן ורדי, 2021, 182 עמודים.
- קאפח אסתר, ילדת ביכורים, פרוזה, הוצאת סטימצקי, 2021, 332 עמודים.
- שביט אוריה, ורוניקה, פרוזה, הוצאת פרדס, עריכה לשונית: אורית צמח, 2021, 266 עמודים.
- ויינברג שילה, אתחול, שירה ופרוזה, הוצאת שופרא, עריכה: ד"ר נווית בראל, 2021, 139 עמודים.
- שיינפלד אילן, סיור כתובות, שירה, הוצאת שופרא, 2021, 103 עמודים.
- שיינפלד אילן, עמלק, שירה, הוצאת שופרא, 2021, 87 עמודים.
- שיינפלד אילן, יודע כיליונו, שירה, הוצאת שופרא, 2021, 179 עמודים.
- קאהן דיוויד, '73, פרוזה, הוצאת פרדס, עריכה: עינת יקר, 2021, 182 עמודים.
- להט ניצה, הכלב הזה הוא אדם עצוב, פרוזה, הוצאת פרדס, עורכת: מוריה דיין קודיש, 2021, 249 עמודים.
- אסיגי סלין, ימים למחיקה, פרוזה, הוצאת פרדס, עורך: יגאל שוורץ, 2021, 189 עמודים.
- ברנע שולה, סערות בחיי אישה, פרוזה, הוצאת אופיר ביכורים, 2021, 137 עמודים.

ברנע שולה, עוקץ מתקתק, פרוזה, הוצאת אופיר ביכורים, 2021, 194 עמודים.
קליין אדלינה, עט דמוי באר, שירה, הוצאת דפוס שי, 2021, 170 עמודים.
בינדר אורי, הלום קרב, פרוזה, הוצאת קווים מערכות תקשורת ופרסום, 2021,
120 עמודים.
טוהר ורד, החתולה של סילם, שירה, הוצאת תרסט, עריכה: עודד מנדה-לוי,
2021, 29 עמודים.
חזן יפים, יוסף טרומפלדור/יאנוש קורצ'אק, שירה, הוצאה עצמית, 2021, 82
עמודים.
חזן יפים, יהודית/מצדה, שירה, הוצאה עצמית, 2021, 106 עמודים.
חזן יפים, ילדים בלעדיים, חיות נדיבות, שדה ישראלי, שירה הוצאה עצמית
2021, 70 עמודים.
חזן יפים, ביער משלנו, שירה, הוצאה עצמית, 2021, 112 עמודים.
חזן יפים, עמדו בשכם אחד, שירה, הוצאה עצמית, 2021, 104 עמודים.
חזן יפים, מחזות, מחזות סיפורים ומימרות, הוצאה עצמית, 2021, 76 עמודים.
כהן-שני שמואל, המאזינים לציפורים, שירה, הוצאת ספרי עתון 77, עריכה: יובל
גלעד, 2021, 96 עמודים.
בן ברק בני, דברים שעשיתי אחרי מותי, פרוזה, הוצאת צמרת, עריכה: נעמי לבנון
קשת, 2021, 246 עמודים.
וולך דני, הכחול, הירוק והרוח, שירה, הוצאת זמנים לשירה, 2021, 92 עמודים.
זוהר מרוה, הפלא הוא, תמיד היה, אינסופי כמו הצער, שירה, הוצאת טנג'יר,
ניקוד ועריכת לשון: אורית מסינגר, 2021, 194 עמודים.
פונד יוסף, דגל לקטנים, עיתונות הילדים של אגודת ישראל, עיון, הוצאת כרמל,
עריכה לשונית: בני מזרחי, 2021, 386 עמודים.
שטרסברג-דיין שרה, נגד הזרם: דפי חיי, פרוזה, הוצאת פיוטית, עריכה: דבורה
חיץ, 2021, 352 עמודים.
שביט דיתה, פנים ריבוא גוונים, שירה, הוצאת צבעונים, עריכה: אביב חזק, 2021,
174 עמודים.
חורי אבישי, קראו לי אושר, פרוזה, הוצאת פרדס, עריכה: נעם קצב, 2021, 188
עמודים.
רייכר יצחק, כרכורים, שירה, הוצאת רום, 2021, 159 עמודים.
מאיר יצחק, יש נבו בשמיים, שירה, הוצאת כרמל, עריכה: אסתי הנדל, 2021,
192 עמודים.
שחר יהושע, ירושלים דלוס אנג'לס, פרוזה, הוצאת כרמל, 2021, 126 עמודים.
ברין גרשון, מחקרים במקרא ובמגילות, עיון, הוצאת כרמל, עריכה לשונית: דליה
טסלר, 2021, 392 עמודים.
ר. חמדה, סהר שירים חלפו, שירה, הוצאת צבעונים, 2021, 201 עמודים.
פנחס-כהן חוה, אני, הגבר, פרוזה, הוצאת כרמל, עריכת לשון: לובה יעקב, 2021,
226 עמודים.

אברמסקי עירית, ממעמקי הטמבורין, שירה, עריכה: יקיר בן־משה, 2021, 134 עמודים.

גולדברג קרלוס, תוגת פלטיאל, פרוזה, הוצאת סטימצקי, עריכה: עמיר שינקמן, 2021, 146 עמודים.

זיורגדון יוסף, מורשה, הגות, הוצאה עצמית, 2021, 125 עמודים.
ביטון שושן אסתי, זימרת קרני האור המתנפצות, שירה, הוצאת טנג'יר, עורך: רועי חסן, 2021, 74 עמודים.

ברגר ורדה, הארץ המובטחת, שירה, הוצאת ספרי עתון 77, עורך: אמיר אור, 2022, 56 עמודים.

אוסטרוב שרה, חיים פוגשים ספרים, עיון, הוצעת צבעונים, עריכה: ד"ר לאה צבעוני, 2022, 254 עמודים.

אשכנזי ענבר, לפני שהאדמה תרעד, פרוזה, הוצאת פרדס, עריכה: יותם שווימר, 2022, 202 עמודים.

קליין אדלינה, שבילי נגיעות, שירה, הוצאת דפוס שי, 2022, 176 עמודים.

אגודת הסופרים מברכת את הרצל חקק ובלפור חקק על זכיייתם בפרס שר ההשכלה הגבוהה והמשלימה לתרבות יהודית בתחום ספרות ושירה.

משתתפי הגיליון

שולמית אפפל כתבה שמונה ספרי שירה, שלושה מהם בעשור האחרון. ספרה האחרון עד כה, "זיכרונות מבית החרושת לבגדי ים", זכה בשנת 2020 בפרס סימון גרדנר ע"ש רעיית הנשיא. עדן אביטבול, נשוי לשולי ואבא של עקיבא. בוגר ישיבות חרדיות. משורר, תסריטאי ובעל טור.

סיון בסקין היא משוררת ומתרגמת ילידת וילנה, 1976. חברת מערכת בכתב העת "הו!" ובהוצאת "ה-21". יו"רית עמותת "הו!". ספר הפרוזה הראשון שלה אחרי שלושה ספרי שירה, "שבעה ימים אביב בשנה", ראה אור לאחרונה בהוצאת "ה-21" מבית "הו!" (בשיתוף עם הוצאת "הקיבוץ המאוחד"). אילנה ברנשטיין, סופרת ועורכת, מלמדת כתיבה במסגרות שונות. זוכת פרס ספיר לשנת 2019. בימים אלה יצא לאור ספרה ה-13, "חמתו של תמוז". איזי גאון הוא כותב ומוזיקאי. סיפורו "זוראייב", המופיע בגיליון זה, זכה בתחרות הסיפור הקצר של אגודת הסופרים לשנת 2021. בימים אלה הוא עובד על קובץ סיפורים ראשון.

בן ציון גולדשטיין מתגורר בבית שמש. ספרו הראשון עתיד לצאת בשנה הבאה. דני דויטש, יועץ עסקי לחברות וארגונים. עובד בימים אלו על ספר שירים ראשון.

ריקי דסקל היא מורה, שחקנית וקריינית. "שפת הנהר", ספר שיריה השביעי, ראה אור בשנת 2021 בהוצאת "עם עובד".

אנה הרמן, ילידת ירושלים, 1973. משוררת ועורכת שירה. תמר וולף־מוזנון מהמחלקה לספרות עם ישראל באוניברסיטת בר־אילן היא עורכת כתב העת "ביקורת ופרשנות". בין ספריה: "יעקב אורלנד – פואטיקה, היסטוריה, תרבות" (מכון בן גוריון לחקר ישראל והציונות, 2016), "שירה ופוליטיקה בין יישוב למדינה" (אוניברסיטה משודרת, משרד הביטחון ומודן, 2019). ארי ליברמן חזר לישראל אחרי עשרים שנה בארצות הברית, שם למד ולימד ספרות ויצר צעצועי עץ.

דורון מנשה הוא פרופסור באוניברסיטה שזועק שהעולם זקוק לשירה, שהשירה חייבת לייצג אמת, ושבאחריות המשוררת/להאיר ולהפיץ אותה בשיריו/ה. שחר־מרי מרדכי הוא משורר. מספריו: "תולדות העתיד" (אבן חושן, 2010), "מי בעניין שלנו" ("עם עובד", 2013) ו"תפוס מקום לגשם" ("פרדס", 2019), שזכה במקום הראשון בקטגוריית השירה של פרס גולדברג לשנת 2020. ספרו החדש, "עבור את הלילה בלוע האש", יראה אור במרוצת 2022 בהוצאת "עם עובד". יעל נאמן היא סופרת. כתבה את "היינו העתיד" ("אחוות בית"), "כתובת אש" ("כתר") ו"היה היתה" ("אחוות בית").

אורית נוימאיר פוטשניק, ילידת תל־אביב, 1973. משוררת ומתרגמת שירה. שירים

ותרגומים פרי עטה התפרסמו בכתבי העת "הו!", "מאזנים" ו"המוסך". ספר שיריה הראשון, "עינה של האורקל", ראה אור ב־2019 בהוצאת "פרדס".

טל ניצן היא משוררת, סופרת, מתרגמת וממקימות כתב העת המקוון "המוסך". ספריה האחרונים הם "אטלנטיס" (שירה, "אפיק") ו"איך לנצח את העצב בשלושה צעדים" (קובץ סיפורים, "אפיק").

רוני סומק, משורר ואמן. בימים אלה מוצגת באוניברסיטת חיפה תערוכתו "חברים בדיו" באצירתו של פיליפ רנצר.

ג'וליה פרמנטו־צייזלר היא סופרת ודוקטור לספרות יהודית־אמריקאית. לאחרונה התמנתה למנהלת האמנותית החדשה של פסטיבל הסופרים הבינלאומי במשכנות שאננים.

אוריין רוזנר מתגוררת בתל־אביב עם בן זוג, שני חתולים וכלב. פסיכולוגית בהתמחות קלינית, כותבת תוכן ועורכת. ספרה הראשון, "גורי רוח", יצא ב־2019 בהוצאת "הקיבוץ המאוחד" וספרה השני עתיד לראות אור בקרוב.

ננו שבתאי, ילידת 1975, ירושלים. מבקרת התיאטרון של עיתון "הארץ". זוכת פרס אקו"ם על ספר השירים "ילדת הברזל" ("ידיעות ספרים"). מחברת הרומן "ספר הגברים" ("כתר") שהיה בין חמשת המועמדים לפרס ספיר 2016 ויצא לאחרונה בצרפת בהוצאת Acte Sud.

דנה שופי, סופרת, עיתונאית ומבקרת. בוגרת הרזידנסי לסופרים "טחנת הרוח" במשכנות שאננים, בו השלימה את רומן הביכורים שלה. מתגוררת בדרום תל־אביב.

ענב שור־דיעי היא מטפלת באמנות. ספרה "טיול שנתי" ראה אור בהוצאת "כנרת זמורה־דביר" ב־2014.

אָגור שיף (יליד תל־אביב, 1955), פרסם שני קובצי סיפורים קצרים ושישה רומנים. האחרון שבהם, "אשמתו של פרופסור שיף", ראה אור בהוצאת "אחוות בית" בנובמבר 2021.

נעמה שמיר היא תלמידת כיתה י"א ממושב קדרון, לומדת בתיכון אזורי ברנר בגבעת ברנר.